

NÁRODNÍ FRONTA (1945–1990)

JIŘÍ KŘEŠŤAN – JAN KAHUDA¹

Téma Národní fronty v Československu je tématem značně košatým, jež nabízí mnohé výzvy historikům a dalším zájemcům o soudobé dějiny.² Předložená studie se zaměří především na organizační, programový a v menší míře i na legislativní vývoj Národní fronty v letech 1948–1990.³ Nejprve bylo ovšem třeba pojednat o Národní frontě v letech 1945–1948, před tím pak ještě o samotné myšlence Národní fronty, a připomenout některá fakta o vzniku Ústředního akčního výboru Národní fronty v únoru 1948 – právě v těchto oblastech jsou často opakovány některé mýty a omyly. Studie se dále věnuje personálnímu složení vrcholných orgánů Národní fronty a naznačuje mechanismus kádrové politiky komunistické strany, uplatňované vůči Národní frontě. V závěru studie čtenář nalezne některé informace o fondech Národní fronty ve správě Národního archivu.

Idea Národní fronty

Legitimita systému Národní fronty v Československu v letech 1948–1989 byla odvozována především od vize ideálního uspořádání společnosti, nejlepšího pro pracující lid. Tato vize měla být vyjádřena především v programu komunistické strany, „avantgardní síly“ nově budované společnosti, a v dalších jejích dokumentech. Národní fronta v této vizi měla své poměrně pevné místo, byť většinou spíše podružné. Legitimita Národní fronty byla však současně postavena na zdůvodnění historické oprávněnosti její existence, jež měla být zákonitým vyústěním dějinných tendencí, uplatňujících se již před jejím vznikem, respektive před její zásadní „obrodou“ v roce 1948.

Hned na začátku studie můžeme konstatovat, že víme spolehlivě, ke které tradici se představitelé Národní fronty z let 1948–1989 nehlásili. Šlo o stejnojmennou

-
- 1 Jan Kahuda je autorem závěrečné kapitoly této studie, nazvané *Osudy písemností ústředních orgánů Národní fronty a jejich uložení ve Státním ústředním archivu v Praze*.
 - 2 K tomu srv. úvodní studii k projektu *Dobrovolné organizace, podpořenému z prostředků Institucionální podpory Ministerstva vnitra*: Křesťan, Jiří: *Národní fronta a dobrovolné organizace jako téma výzkumu historiografie*. *Paginae historiae* 25, 2017, č. 2, s. 7–30.
 - 3 Ke spolkové legislativě srv. *Telec, Ivo: Cesty spolkového práva*. *Paginae historiae* 25, 2017, č. 2, s. 31–48. Viz též publikaci *Spolkové právo od téhož autora* (Praha 1998). Odkazují rovněž na výbornou přehledovou studii *Tomáše a Jany Ratajových*, uveřejněnou in: *Laštovka, Marek a kol.: Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1985–1990*. Praha 1998, s. VII–LXII.

politickou organizaci, jež vznikla v roce 1934 pod vedením profesora Františka Mařeše a generála Radoly Gajdy a která epizodicky spojila představitele českých krajně pravicových, nacionalistických sil, inspirovaných v některých případech fašistickými idejemi.⁴ Totožnost názvu se v tomto případě jeví vskutku jen jako náhodná, jde jen drobnou zlomyslnost dějin, jíž není nutno se zabývat.

Koncepce Národní fronty byla v éře státního socialismu ve všech svých mutacích představována jako plod tvůrčího uplatnění marxisticko-leninského myšlení. Předobraz ideje Národní fronty byl dobovými interprety hledán v Marxově teorii nesmiřitelného třídního boje proletariátu s buržoazií. V jeho průběhu mělo docházet k zákonitému utváření svazku dělníků, rolníků a ostatních pracujících proti třídě kapitalistů. Již v roce 1856 psal Karl Marx příteli Friedrichu Engelsovi: „Celá věc v Německu bude záviset na možnosti podepřít proletářskou revoluci druhým vydáním selské války.“⁵ Role nejvýznamnějšího rozpracovatele a uplatňovatele marxovské teorie spojenců v proletářské revoluci náležela v panteonu státního socialismu vůdci ruské revoluce Vladimíru Iljiči Leninovi (Uljanovovi), jehož odkaz mělo poté převzít vedení Komunistické internacionály. V dobové apologetické literatuře věnované Národní frontě se nejednou setkáme s konstrukcí o koncepci „jednotné lidové fronty“, údajně vytyčené Kominternou již na III. kongresu Komunistické internacionály v roce 1921 a Komunistickou stranou Československa prý uplatňovanou důsledně od roku 1929, kdy do jejího čela nastoupilo „gottwaldovské vedení“.⁶ To byla interpretace falešná – jednak stírala rozdíly mezi převážně sektářskou koncepcí jednotné fronty⁷ a pozdější otevřenější politikou lidové fronty, jež vznikla v době ohrožení fašismem, jednak správnou taktiku spojovala výhradně s Gottwaldovým vedením KSČ a nepřipouštěla jeho omyly.

Pokračováním strategie lidové fronty pak mělo být budování platformy Národní fronty v letech druhé světové války, přičemž se jen někdy připouštělo, že v letech 1939–1941 (tedy v době nepřipomínaného paktu Molotov – Ribbentrop), došlo k „zužování sociální základny Národní fronty“.⁸ Národní fronta se tedy podle dobových interpretací zrodila v boji za národní osvobození v letech druhé světové války, kdy se za údajného vedení komunistické strany měl zformovat široký svazek protifašistických sil. Toto spojenectví získalo právo ovlivnit tvářnost vlasti po skončení války. Rozhodnutí nepřipustit návrat poměrů před Mnichov bylo ostatně leitmotivem poválečných úvah a bylo v podstatě sdíleno všemi rozhodujícími aktéry tehdejšího dění.

4 Srv. Malíř, Jiří a kol.: Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004, sv. 1. Brno 2005, s. 640–642 a 787.

5 Marx, Karl a Engels, Friedrich: Vybrané spisy ve dvou svazcích. Praha 1954, sv. 2, s. 81.

6 Kupec, Luboš: Politická funkce a organizační struktura Národní fronty v politickém systému ČSSR. Praha 1978, s. 8.

7 K tomu srv. Hájek, Miloš: Jednotná fronta. K politické orientaci Komunistické internacionály v letech 1921–1935. Praha 1969.

8 Kupec, L.: Politická funkce a organizační struktura Národní fronty v politickém systému ČSSR, s. 11.

Jak vypadala Národní fronta v letech 1945–1948 a měla svého předsedu?

Základní mýtus o vzniku Národní fronty byl již brzy po konci války formulován předním ideologem KSČ Václavem Kopeckým (zaujímal tehdy orwellovsky znějící funkci ministra informací), který popisoval jednání z března 1945 v Moskvě o programu a složení nově ustavované vlády. „Před oficiálním jednáním se zformovaly české strany v Národní frontu, jejímž předsedou byl zvolen soudruh Klement Gottwald. A odděleně se ustavili jako skupina slovenských vyjednávačů zástupci Slovenské Národní rady.“⁹ Kopecký se k události vracel opakovaně a v roce 1960 se v jeho vzpomínkové knize objevil tento popis epizody vzniku Národní fronty: „Řízení jednání na československém velvyslanectví v Moskvě se za všeobecného souhlasu chopil soudruh Klement Gottwald. Na jeho návrh se ustavila Národní fronta Čechů a Slováků, přičemž byl předsedou jejího vůdčího orgánu zvolen soudruh Gottwald, a to jednomyslně.“¹⁰ Kopeckého výklad je zpestřen útokem proti slovenským komunistům – „buržoazním nacionalistům“, kteří prý v roce 1945 zrádně přistoupili na požadavek politiků Demokratické strany, aby slovenští delegáti nevystupovali jako představitelé svých stran, ale jako zástupci Slovenské národní rady.¹¹ Údaj o ustavení Národní fronty v březnu 1945 v Moskvě a o Gottwaldově předsednictví můžeme najít v řadě dostupných příruček.¹² Pozornému čtenáři neunikl jeden rozpor v Kopeckého líčení – byla ustavena československá či jen česká Národní fronta? A jak se nazýval onen „vůdčí orgán“ Národní fronty? Otazníků se však objevuje více.

Skutečnost je taková, že komunistické straně, která se později vydávala za inspirátora a jediného věrného zastávce Národní fronty, ve skutečnosti z řady důvodů při jednáních konaných na československém velvyslanectví v Moskvě ve dnech 22. – 29. března 1945 formát Národní fronty nevyhovoval. Při zahájení jednání 22. března zdůraznil Václav Nosek, komunističtí, který válku prožil v exilu v Londýně, že jednání se budou konat ve formátu „bloku tří socialistických stran“ (tj. stran komunistické, národně socialistické a sociálně demokratické) a ke schůzím bloku budou přizváni zástupci lidové strany.¹³ Až po dokončení jednání měly být jeho závěry projednány se zástupci Slovenské národní rady a posléze měly být

9 Kopecký, Václav: Gottwald v Moskvě. Praha 1946, s. 48.

10 Kopecký, Václav: ČSR a KSČ. Pamětní zápisky k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo. Praha 1960, s. 379.

11 Tento postup ve skutečnosti slovenští komunisté domluvili s Gottwaldem s cílem „nepustit činitele DS z té základny, jak se vyvinula na Slovensku, a z celé delegace Slovenské národní rady udělat spojence pro stanovisko KSČ v zápase s londýnskými činiteli“, jak to dosvědčuje: Husák, Gustáv: Svědectví o Slovenském národním povstání. Praha 1979, s. 610.

12 Například podle publikace Československé dějiny v datech (Praha 1986, s. 446) byl ve dnech 19. – 21. března 1945 v Moskvě vytvořen „řídící orgán Národní fronty Čechů a Slováků, jehož předsedou byl zvolen K. Gottwald“.

13 Srv. edici zápisu z jednání in: Klimeš, Miloslav et al.: Cesta ke Květnu. Vznik lidové demokracie v Československu do února 1948, 1. svazek. Praha 1965.

předloženy prezidentu republiky Edvardu Benešovi, což se skutečně stalo. Průběh jednání dokumentují nejen dobové zápisy o nich, ale i podrobné vzpomínky Bohuslava Laštovičky,¹⁴ který v roce 1945 pořizoval zápisy z jednání bloku. Jejich faktickou správnost potvrdil s odstupem let i druhý zapisovatel – Prokop Drtina.¹⁵ Nelze předpokládat, že by Laštovička opominul tak významnou událost, jakou by nesporně bylo založení Národní fronty, při svém podrobném popisu dění od přiletu londýnských dne 17. března, v němž například zaznamenal i tak historicky nicotný fakt, že „ve velkých kachlových kamnech jednací místnosti hořely špalky březového dříví a prosycovaly vzduch lahodnou vůní“.¹⁶ Dodejme, že ani jiní pamětníci (vedle Prokopa Drtiny například Zdeněk Fierlinger¹⁷ či Gustáv Husák) akt založení Národní fronty na konci března v Moskvě nezaznamenali.

Na začátku stanovený formát Blok + lidovci (+ Slovenská národní rada) byl úporně udržován i při dalších jednáních. Když například 27. března jednání dospělo ke kritickému bodu v diskusi o zastoupení Slováků ve vládě a bylo třeba jej překonat v užším kruhu, zavelel Klement Gottwald: „Tak prosím, předsednictvo bloku, plus zástupce lidové strany, plus dva Slováci jako pozorovatelé se odeberou vedle a učiníme přestávku v jednání pléna.“¹⁸ Termín Národní fronta je v průběhu jednání použit vlastně jen jednou. Laušman uvedl jednání se zástupci SNR 25. března slovy: „S české strany zde je nejen Blok 3 stran, nýbrž možno říci česká Národní fronta.“¹⁹ Preference bloku byla především výsledkem taktických kalkulací komunistů, ale i národní socialisté například měli důvod, proč nemluvit o formátu Národní fronty. Ještě na schůzi bloku socialistických stran, nazývaného Národní blok pracujících lidu měst a venkova, 13. dubna 1945 v Košicích prohlásil Jaroslav Stránský: „Ještě nepředstavujeme Národní frontu, protože tu nejsou zástupci rolníků.“²⁰ Národní socialisté tehdy v souladu s přáním prezidenta Edvarda Beneše počítali s tím, že bude ustavena strana, jež by reprezentovala zájmy zemědělců.

Jestliže s ustavením Národní fronty v březnu 1945 máme problém, jak to tedy bylo s údajnou volbou Klementa Gottwalda jejím předsedou? Dne 22. března při zahájení jednání o programu a složení nové vlády navrhl Václav Nosek, aby bylo ustaveno předsednictvo, které by připravovalo a řídilo schůze socialistického bloku za účasti lidovců. Navrhl do něho tři představitele socialistických stran – Klementa Gottwalda, Josefa Davida (tento návrh byl netaktností vůči předsedovi exilové národně socialistické strany Jaroslavu Stránskému, kterou ovšem posledně uvedený

14 Laštovička, Bohuslav: V Londýně za války. Zápisy o novou ČSR 1939–1945. Praha 1978, s. 644n.

15 Drtina, Prokop: Československo, můj osud, sv. 2, kniha 1. Praha 1992, s. 17.

16 Laštovička, Bohuslav: V Londýně za války, s. 644.

17 Srv. Fierlinger, Zdeněk: Ve službách ČSR, 2. díl. Od přepadení SSSR do konce druhé světové války. Praha 1949.

18 Klimeš, M. et al.: Cesta ke Květnu, 1. svazek, s. 444.

19 Tamtéž, s. 425.

20 Tamtéž, 2. svazek, s. 603.

dokázal přejít) a Bohumila Laušmana.²¹ Po volbě předsednictva schůzí bloku byl akceptován další Noskův návrh, aby Gottwald byl zvolen předsedou předsednictva a David s Laušmanem se stali místopředsedy. Všichni tři se také skutečně při řízení schůzí střídali: Gottwald řídil schůze 22., 28. a 29. března, David 24. a 27. března a Laušman předsedal schůzím, konaným 25. a 26. března. Je ovšem nutno říci, že nejdůležitější postavou jednání Klement Gottwald bezesporu byl – už proto, že podkladem všech jednání byly návrhy připravené komunistickou stranou, takže bylo přirozené, že k němu směřovaly pozměňovací návrhy a jako předseda KSČ sám reagoval na většinu návrhů z pléna.

Přestože i v Košicích, kam se účastníci moskevských jednání přesunuli, komunisté dávali jasně najevo, že za nosný považují i do budoucna formát Národního bloku pracujícího lidu měst a venkova (Gottwald na 13. duben svolal dokonce poradu bloku bez lidovců²²), a přestože ani na Slovensku nedocházelo k rozvoji Národní fronty (v Košicích byl dne 17. března ustaven Přípravný výbor Národní fronty, složený ze zástupců komunistické a demokratické strany,²³ ale jeho aktivita brzy usnula), nově ustavená Fierlingerova vláda byla nakonec nazvána „vládou Národní fronty Čechů a Slováků“ a pojem Národní fronta se poté vžil pro různé formy jednání představitelů politických stran.

Po osvobození a příchodu vlády do Prahy se scházela jednak tzv. „malá Národní fronta“, což bylo předsednictvo vlády (premiér a předsedové ostatních stran), jednak schůze generálních tajemníků či dalších zástupců stran v závislosti na projednávaných otázkách. Vznikaly též komise Národní fronty, které se pokoušely řešit odborné otázky za účasti stranických expertů. Dochované pozvánky a zápisy ze schůzí²⁴ svědčí o tom, že správný je závěr Karla Kaplana: „Celostátní Národní frontu svolával a také její schůze řídil předseda vlády.“²⁵ Tento závěr prakticky vylučuje další verzi Gottwaldova předsednictví Národní fronty, která je také často frekventována v historických příručkách, že totiž předsedou Národní fronty byl ustanoven 4. dubna 1945 současně s tím, když byl jmenován náměstkem předsedy nové vlády.²⁶ Dodejme ještě, že jednání představitelů Národní fronty probíhala v letech 1945–1948 i v regionálním měřítku a nepříliš často též v Národním shromáždění.

Národní fronta nebyla tedy pevnou organizací s jasně vymezenými kompetencemi a hierarchií orgánů, připomínala spíše prvorepublikovou koaliční Pětku

21 Tamtéž, 1. svazek, s. 391.

22 Srv. zápis ze schůze bloku ze dne 13. dubna 1945. In: Tamtéž, 2. svazek, s. 603–611.

23 Srv. Ohlas k slovenskému národu. In: Tamtéž, 2. svazek, s. 541–543.

24 NA, ÚV KSČ – Generální sekretariát ÚV KSČ (fond 100/1), sv. 18, arch. j. 103 a 104.

25 Kaplan, Karel.: Národní fronta 1948–1960. Praha 2012, s. 17.

26 Podle Příručního slovníku naučného byl K. Gottwald 4. dubna 1945 „jmenován náměstkem předsedy vlády a zvolen předsedou Národní fronty Čechů a Slováků“. Příruční slovník naučný, díl 2, Praha 1963, s. 46. Informaci přejímá např. i Tomeš, Josef a kol.: Český biografický slovník XX. století, sv. 1. Praha – Litomyšl 1999, s. 374.

(představitelé stran také opravdu běžně používali pojmy „čtyřka“ či „šestka“). Na schůzích se nehlasovalo, muselo dojít k dohodě mezi účastníky. Programem schůzí byly většinou body, na nichž nedošlo při jednáních ke shodě a bylo třeba dosáhnout dohody všech zúčastněných. Porady Národní fronty v různých podobách se scházely rovněž k nejzávažnějším problémům, u nichž bylo záhodno dosáhnout shody již v průběhu přípravy zákonných norem a opatření.

Pojem Národní fronty se ovšem po roce 1945 stal také politickým heslem, objektem stranických sporů, zaklínadlem, s nímž všichni hráli s větší či menší obratností a s větší či menší mírou cynismu. Prokop Drtina vzpomínal, jak v září 1947, kdy byla uzavřena dohoda mezi KSČ a Fierlingrovým vedením sociální demokracie, byl pověřen vedením národně socialistické strany, aby zformuloval kritiku této dohody, kterou měl pranýřovat jako „vážnou trhlinu“ v myšlence Národní fronty a socialistického bloku. Drtina k tomu s humorem uvedl: „Mně se politicky velice hodilo, že jsme se najednou my, národní socialisté, mohli dostat do role obhájců Národní fronty! Stále jsme byli veřejností líčeni jako záměrní její rozbíječi, kdykoli jsme jen nechtěli přistoupit na komunisticko-sociálně demokratický diktát.“²⁷

Od samého začátku jednání o vládě Národní fronty Čechů a Slováků a o Národním bloku pracujících měst a venkova na jaře roku 1945 představovala sporný bod vize komunistů o fungování nově proponovaných masových organizací v osvobozené vlasti. Svým partnerům v socialistickém bloku předložili 7. dubna 1945 návrh, podle něhož měli všichni společně usilovat o budování nestranických, jednotných a samostatných „odborových, družstevních, zájmových, kulturních, tělovýchovných a jiných národních organizací“, včetně „jednotného národního svazu mládeže“.²⁸ Tato vize narazila v první řadě na odpor národních socialistů, kteří se obávali o nezávislost takových organizací. Usilovali naopak o uchování plurality mládežnických organizací, chtěli dosáhnout obnovení Československé obce legionářské atd. Vize komunistů se však po osvobození přesto začala naplňovat, byť ne v míře, v jaké si představovali. Vznikaly masové, jednotné organizace, regulované nejen „starou“ spolkovou legislativou, ale také novými, speciálními zákony. Jako příklad a dobový vzor může posloužit zákon ze dne 16. května 1946 č. 144/1946 Sb. o jednotné odborové organizaci, který reguloval podobu odborového hnutí.

V dosavadní literatuře bylo dostatečně popsáno vytrvalé úsilí komunistů vřadit do systému Národní fronty vedle politických stran také některé masové či zájmové organizace, zejména odbory, svazy mládeže nebo odbojové organizace. Šlo o organizace, v nichž komunisté a další levicoví činitelé měli silné pozice. Pro odpor ostatních politických stran se to nepodařilo prosadit. Naposledy byl razantně odmítnut pokus vtáhnout tyto organizace do jednání při řešení krize na Slovensku na podzim roku

27 Drtina, P.: Československo můj osud, sv. 2, kniha 2. Praha 1992, s. 381. K epizodě viz s. 377–383.

28 Klimeš, M. et al.: Cesta ke Květnu, 2. svazek, s. 584.

1947. K jednáním Národní fronty nicméně byli v několika případech zvaní představitelé odborů a dalších organizací jako experti. To bylo později využito jako jistý argumentační můstek při vzniku „nové“ Národní fronty v únoru 1948.

Vznik „obrozené“ Národní fronty v únoru 1948 aneb Pytlíkova rezoluce vítězí

Okolnosti ustavení Ústředního akčního výboru Národní fronty v únoru 1948 byly již mnohokrát popsány v odborné literatuře²⁹ i ve vzpomínkách přímých účastníků. „Vítězný únor“ patřil k základním heroickým příběhům Komunistické strany Československa. Národní fronta náležela v tomto příběhu k aktérům či dějištním podstatným. Předložená studie se tedy pokusí shrnout jen základní fakta či je doplnit a přispěje k historickému poznání připomínkou jedné zapomenuté historické postavy, významně zasáhnuvší do dějství únorových dní.

Po demisi ministrů za národně socialistickou, lidovou a demokratickou stranu dne 20. února 1948 zvolila Komunistická strana Československa taktiku využití legálních, politických i mimoparlamentních způsobů boje o moc. Taktika využití a ovládnutí Národní fronty, kterou komunisté uplatnili, patřila k nesporně efektivním postupům. Na schůzi předsednictva ÚV KSČ 20. února 1948 bylo přijato usnesení, že budou ustavovány společné akční výbory Národní fronty, v nichž se měli sejít především komunisté a levicoví sociální demokraté a do nichž měli být zvaní také členové masových a zájmových organizací.³⁰ Současně bylo uloženo předsedovi Ústřední rady odborů Antonínu Zápotockému, aby na chystaném sjezdu závodních rad zajistil prosazení návrhu, podle kterého se ÚRO měla stát iniciátorem vzniku nového orgánu – Ústředního akčního výboru Národní fronty.

Dne 21. února 1948 na manifestaci na pražském Staroměstském náměstí předseda KSČ Klement Gottwald vyzval k tvoření akčních výborů Národní fronty v obcích, okresech a krajích ze zástupců všech politických stran a všennárodních organizací.³¹ První krajský akční výbor byl ustaven v Hradci Králové – hned po poledni 21. února.³² Byl „vzorově“ složen ze zástupců komunistické a sociálně demokratické strany, ROH, Svazu osvobozených politických vězňů, Svazu české mládeže a rolnických komisí (Jednotný svaz českých zemědělců). O den později už fungovaly akční výbory ve všech krajích a ve většině okresů, což svědčilo o neobyčejné mobilizační schopnosti komunistů.

V Průmyslovém paláci v Praze se 22. února sešel celostátní sjezd závodních rad a odborových skupin. Jeho průběh byl dramatičtější a hektičtější, než se to později líčilo. Kýžený návrh na to, aby Ústřední rada odborů byla pověřena svo-

29 Kaplan, Karel: Pět kapitol o únoru. Brno 1997. Srv. Bouček, Miroslav a Klimeš, Miloslav: Dramatické dny Února 1948. Praha 1973.

30 Srv. usnesení ze schůze předsednictva ÚV KSČ z 20. února 1948. In: NA, fond Předsednictvo ÚV KSČ, sv. 2, arch. j. 104.

31 Gottwald, Klement: Kupředu, zpátky ni krok! Praha 1952, s. 34.

32 Podrobněji viz Mlýnský, Jaroslav: Únor 1948 a akční výbory Národní fronty. Praha 1978, s. 35.

láním zástupců politických stran a masových organizací a dala podnět k ustavení Ústředního akčního výboru NF, předložil vedoucí tajemník Krajské odborové rady v Hradci Králové Rudolf Pytlík. Návrh padl mimo hlavní program, byl předložen až v diskusi a Pytlíkova rezoluce, nazvaná Výzva sjezdu závodních rad pro obnovení Národní fronty,³³ se tak nestala součástí oficiálního usnesení sjezdu, jež bylo později často publikováno.³⁴ Dnes již zřejmě nezjistíme, proč vše proběhlo popsaným způsobem a proč přednesení návrhu bylo svěřeno právě královéhradeckým odborářům. Snad padla na váhu jejich aktivní úloha při „vzorovém“ ustavení prvního krajského akčního výboru Národní fronty. Buď jak buď, muž, jenž přišel s návrhem, který osudově ovlivnil další chod našich dějin, zmizel z historického povědomí téměř dokonale.³⁵ Snad i jeho poněkud směšně znějící jméno padlo na váhu při rozhodování, bude-li vyzdvižen na piedestal nebo pominut. Gottwald, Zápotocký... a Pytlík? Nemožné!

Žertovali jsme poněkud a žertovat ještě budeme na úkor Rudolfa Pytlíka a jeho revoluční horlivosti. Je třeba však říci, že tento muž si zaslouží úctu a ohledy pro svou statečnou účast v protifašistickém odboji. Byl členem krajského vedení ilegální organizace Petiční výbor „Věrní zůstaneme!“ v Hradci Králové a po zatčení v srpnu 1940 neprozradil nikoho ze svých spolubojovníků.³⁶ V době věznění údajně osobně poznal Antonína Zápotockého a snad se dokonce spřátelili.³⁷ Po svém zasáhnutí do „velkých dějin“ za únorové revoluce 1948 byl posláze v květnu toho roku zvolen poslancem Národního shromáždění za Československou sociální demokracii, po jejím sloučení s KSČ se stal členem této strany. Poslanecký mandát vykonával do roku 1954.³⁸ V roce 1950 jej postihla tragédie – zemřela mu dcera Milada.

33 Všeodborový archiv (dále VOA), zápis z I. celostátního sjezdu závodních rad a odborových skupin ze dne 22. února 1948, sign. I/5, s. 56–57.

34 Srv. Celostátní sjezd závodních rad a skupin ROH: 22. únor 1948. Praha 1948, s. 52–53.

35 Jednou z mála odborných publikací, kde se Pytlíkovo příjmení i křestní jméno objevuje, je: Bouček, M. a Klimeš, M.: Dramatické dny Února 1948. Praha 1973, kde je zachyceno na s. 184. Ve většině publikací údaj o iniciátoru usnesení o ÚAV NF chybí. V knize Růžička, Karel: ROH v boji o rozšíření moci dělnické třídy (1945–1948). Praha 1963, na s. 266–267, se uvádí, že návrh rezoluce přednesla „delegace hradeckého kraje“. Přesný obraz o dění na sjezdu poskytuje stenografický záznam o jeho průběhu, uložený ve Všeodborovém archivu. V oficiální publikaci Revolučního odborového hnutí Celostátní sjezd závodních rad a skupin ROH: 22. únor 1948. Praha 1948 je na s. 48–49 uveřejněno několik vět z Pytlíkova vystoupení a z jeho návrhu mezi „výňatky z diskuse“.

36 K odbojové činnosti Rudolfa Pytlíka (6. 8. 1911 Plzeň – 22. 11. 1983 Praha 4) srv. NA, Svaz protifašistických bojovníků – členská evidence, osobní spis R. Pytlíka. Ve stejném fondu, ve fondové části Soutěž vzpomínkových, dokumentárních a historických prací srv. rukopisy prací Vašek, František – Brunclík, Jan: Nezradili přísahu Hippokratovu, zejm. s. 31–37 a 68–70, přírůstkové číslo 3071 (rok 1984) a Brunclík, Jan: Vojenská ilegální organizace Obrana národa 1939–1940 v severovýchodních Čechách, s. 136, přírůstkové číslo 3758 (rok 2001).

37 K setkání s A. Zápotockým v době věznění srv. alespoň torzovitou zmínku in: Pochodeň, 22. 12. 1977, s. 3.

38 Srv.: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=285&id=3429> [17. 1. 2017].

Pytlíkova rezoluce z 22. února 1948 obsahovala klíčovou větu: „Sjezd závodních rad [...] zmocňuje ÚRO, aby svolala zástupce všech politických stran a skupin, jakož i představitelů (!) národních a odborových organizací a jiných složek veřejného života a dala tak podnět k vytvoření ústředního akčního výboru Národní fronty.“ ÚAV NF se měl podle rezoluce stát „spolehlivou oporou vlády“, kolem něho se měly semknout „socialistické, pokrokové a skutečně demokratické“ síly. Národní fronta měla být zbavena „škůdců a reakcionářů“. Neměly mít do ní přístup ti, kteří „hanobí naše slovanské spojení a Sovětský svaz“. O Pytlíkově rezoluci se hlasovalo zvlášť.³⁹

Na poradě zástupců politických stran, zájmových a odbojových organizací a významných osobností veřejného života ve Sladkovského sále Obecního domu v Praze dne 23. února 1948, svolané Ústřední radou odborů (jmenovitě komunistou Antonínem Zápotockým a sociálním demokratem Evženem Erbanem⁴⁰), vznikl přípravný výbor k ustavení Ústředního akčního výboru Národní fronty.⁴¹ Na uvedeném poradě se vyjádřil předseda ÚRO Antonín Zápotocký k pochybnostem, kdo zmocnil odbory ke svolání schůze: „Mnozí stavějí otázku, kdo dal jednotnému odborovému hnutí mandát k tomu, aby se ujmalo jednání o této věci. Docela otevřeně jsme na to odpověděli: nebudeme diskutovat o této otázce. Nezáleží na tom, kdo nám dal mandát. Byla by to nevhodná otázka k neplodné diskusi. Když je loď v nebezpečí, neptá se nikdo, zda ten, kdo spěchá na pomoc a odvažuje pramici, má převoznickou licenci. Naše státní loď je opravdu v nebezpečí. Narazila i uvázla. [...] Nemůžeme diskutovat s těmi, kteří vesla odhodili a krizi způsobili.“⁴² Těžko se vžít do pocitů, jež v tu chvíli prožíval námi znovuobjevený Rudolf Pytlík – byl právě poprvé zapřen, jeho dějinná role byla umenšena k nicotě.

Víme, že varianta „obrody“ a zásadní přeměny Národní fronty byla komunisty dlouhodobě připravována jako jedna z cest k vítězství. Stejně tak Ústřední rada odborů byla připravována na to, že může přijít čas, kdy bude muset převzít velký díl odpovědnosti za uspořádání mocenských poměrů. Již na schůzi představenstva Ústřední rady odborů 5. listopadu 1947 uvedl Antonín Zápotocký: „Kdyby mělo dojít k tomu, že by nebylo možno vytvořit parlamentní vládu, že by mělo být uvažováno jako za kapitalistického systému o vytvoření tzv. vlády úřednické, museli bychom diskutovat o tom, zda by se na přechodnou dobu neměly i odbory účastni-

39 VOA, zápis z I. celostátního sjezdu závodních rad a odborových skupin ze dne 22. února 1948, sign. I/5, s. 101–102.

40 Srv. telegramy, zvoucí k účasti na schůzi, signované Zápotockým a Erbanem, uchované in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 111, kart. 182.

41 Zápis ze schůze přípravného výboru ÚAV NF ze dne 23. února 1948. NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 111, ka. 7/182.

42 Tamtéž. Tiskem in: Únor 1948. Sborník dokumentů. Praha 1958, s. 93–94. Stavíme základy nové Národní fronty. Projev A. Zápotockého na poradě pro vytvoření ÚAV NF 23. 2. 1948. Zápotocký, Antonín: Jednota odborů oporou bojů za socializaci. Praha 1951, s. 793–796.

ti na vládě.“⁴³ Je vlastně s podivem, že nekomunistické strany nedokázaly podobné signály dešifrovat.

Na poradě v Obecním domě v Praze 23. února Klement Gottwald uvedl: „Při přestavbě naší společnosti a při výstavbě nové, lidově demokratické republiky jsme šli cestou, kterou nazýváme specificky československou. Její specifikum spočívá v tom, že zde pospolitě lid měst a venkova, semknutý v Národní frontě, svou obrovskou číselnou, morální a politickou převahou dovedl demokratickou cestou odstranit dřívější držitele moci z jejich dřívějších privilegovaných postavení.“⁴⁴ Idea pospolitosti byla v Gottwaldově projevu vzápětí doplněna a vyvážena ostrým vymezením vůči „zpátečnickému duchu“, který se prý prosadil v některých stranách Národní fronty a údajně usiloval o odklon vlasti od linie lidové demokracie. Gottwald slíbil, že budou realizována pronikavá hospodářská a politická opatření.

V Prohlášení přijatém na poradě k vytvoření Ústředního akčního výboru Národní fronty v Obecním domě v Praze 23. února 1948 byl označen ÚAV NF za „nejvyšší orgán demokratické jednoty našeho lidu“. Všichni „čestní vlastenci, demokraté a socialisté“ měli vystoupit jako „mocná organizovaná síla“. V Prohlášení dále čteme: „Postarejte se o to, aby politické strany, jejichž činitelé opustili základnu Národní fronty, byly očištěny od reakčních živlů a aby tak bylo umožněno najít cestu ke svorné součinnosti.“ Národní fronta se měla stát oporou nové vlády Klementa Gottwalda, jejíž nástup se očekával.⁴⁵ Dodejme ještě pro zajímavost, že v Provolání kulturních pracovníků z 24. února 1948, nazvaném Kupředu, zpátky ni krok!, byly označeny akční výbory Národní fronty za „skutečná zastupitelství lidu“.⁴⁶

Na poradě dne 23. února se ještě jednou pokusil vstoupit na scénu „velkých dějin“ Rudolf Pytlík. Po Zápotockého výzvě k podávání návrhů na doplnění či pozměnění kandidátky přípravného výboru ÚAV NF Pytlík vyzval k tomu, aby byl na seznam pojat iniciátor vzniku prvního, královéhradeckého akčního výboru Jan Němec, předseda tamějšího MNV a sociální demokrat (údajně toho dne vyloučený ze sociálně demokratické strany). Pytlíkovi se dostalo ledové sprchy – Zápotocký návrh brisčně odmítl s tím, že Němec není z Prahy a nemohl by se podílet na práci přípravného výboru. O Pytlíkově návrhu se vůbec nehlasovalo. Přitom Jan Němec na poradě přítomen byl (čímž dokázal, že je schopen do Prahy dojet) a dokonce zde vystoupil v diskusi – obsáhle informoval o ustavení KAV NF v Hradci Králové i o okamžitém zahájení čistek – byli odvoláni všichni tři nekomunističtí náměstci předsedy Okresního národního výboru v Hradci Králové a vzápětí byla zahájena eliminace „rozvratníků“ v závodech. Za tento postup, který byl v rozporu s platným

43 VOA, fond Ústřední rada odborů – představenstvo, inv. č. 46, kart. 3 – zápis ze schůze představenstva ÚRO ze dne 5. listopadu 1947.

44 Zápis ze schůze přípravného výboru ÚAV NF ze dne 23. února 1948. NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 111, kart. 182. Tiskem in: Únor 1948. Sborník dokumentů. Praha 1958, s. 96.

45 Únor 1948. Sborník dokumentů. Praha 1958, s. 107.

46 Tamtéž, s. 115.

právním řádem, prosil Němec na schůzi o odpuštění přítomného ministra vnitra Václava Noska, jenž podle všeho blahovolně a mlčky omluvu přijal. Přítomní odměnili Němcovo přiznání nezákonného postupu potleskem.

Členy přípravného výboru Ústředního akčního výboru Národní fronty byli na poradě 23. února jednomyslně zvoleni Antonín Zápotocký, Zdeněk Fierlinger, Václav Kopecký, Evžen Erban, Josef Nepomucký, Josef Plojhar, Anežka Hodinová-Spurná, Jaromír Dolanský, Alois Petr, Alexej Čepička, Oldřich John, Zdeněk Hejzlar, Jan Drda a Josef Smrkovský. Kromě Plojhara a Petra (Československá strana lidová) se jednalo o příslušníky strany sociálně demokratické (Fierlinger, Erban, John) a komunistické. Na poradě bylo usneseno, že v přípravném výboru budou dvě místa rezervována členům strany národně socialistické.

Členové přípravného výboru se sešli 25. února před jedenáctou hodinou dopolední a během jedné hodiny rozhodli o návrhu na složení Ústředního akčního výboru.⁴⁷ Do ÚAV NF delegovali své zástupce komunisté, sociální demokraté, ÚRO a dalších 21 korporací. Současně byli navrženi do ÚAV „někteří význační funkcionáři strany národně socialistické a lidové“, s nimiž bylo předem jednáno. Vývoj byl tak hektický, že Alexej Čepička, který návrh předkládal, nedokázal v tu chvíli spočítat, kolik členů má ÚAV NF mít (vedl, že „asi 93“) kandidáty sociální demokracie omylem uvedl jako kandidáty KSČ a komunistické kandidáty nevedl vůbec.

Na dotaz Anežky Hodinové-Spurné Čepička prohlásil, že ÚAV NF bude mít sám právo kooptovat nové členy. Čepička schůzi rovněž předložil návrh dvacetičlenné kandidátky předsednictva ÚAV NF. Předsedou ÚAV měl být Zápotocký, prvním místopředsedou Rudolf Slánský, dalšími místopředsedy zástupci stran sociálně demokratické (Zdeněk Fierlinger; na schůzi se ještě zvažovala varianta, že by se místopředsedou stal Bohumil Laušman), národně socialistické (Alois Neuman) a lidové (Josef Plojhar). Zástupce Svazu české mládeže Zdeněk Hejzlar poté navrhl, aby byla ustavena funkce generálního tajemníka ÚAV NF a do ní doporučil Čepičku.

Ustavující schůze Ústředního akčního výboru Národní fronty začala ještě téhož dne 25. února 1948 před pátou hodinou ve velké zasedací síni Ústřední rady odborů v Praze 1, v ulici Na Perštýně 11.⁴⁸ Právě toto místo se stalo první zastávkou Klementa Gottwalda při cestě z Pražského hradu. Zde spěšně, doslova mezi dveřmi (kvapil na Václavské náměstí, kde jej očekával stotisícihlavý dav přívrženců) poprvé oznámil, že prezident Edvard Beneš přijal demisi odstoupivších ministrů a podepsal jmenovací dekrety Gottwaldem navržených ministrů vlády nové. Na schůzi v okamžiku Gottwaldova příchodu řečnil Alexej Čepička, který právě začal předčítat seznam osob navržených do ústředního akčního výboru NF – stačil však představit pouze tři první odboráře, navrhované ÚRO. Seznam

47 Srv. zápis ze schůze přípravného výboru ÚAV NF ze dne 25. února 1948. In: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 112, kart. 182.

48 Zápis z ustavující schůze Ústředního akčního výboru Národní fronty dne 25. 2. 1948. NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 112, kart. 182.

navržených členů ústředního akčního výboru mohl dočíst až po premiérově dramatickém vstupu.

Složení ÚAV NF bylo již dostatečně popsáno a analyzováno v odborné literatuře.⁴⁹ Největší zastoupení v něm patřilo Komunistické straně Československa a Ústřední radě odborů, méně početnější zastoupení bylo přisouzeno členům dalších politických stran (nejpočetněji byli zastoupeni sociální demokraté) a korporací (zde početně vynikalo zastoupení Jednotného svazu českých zemědělců a ústředního výboru rolnických komisí). Většina organizací a spolků byla zastoupena jediným zástupcem. Členy ÚAV NF byli zvoleni mnozí významní veřejní a kulturní činitelé. Mezi nimi zaujmou například jména spisovatelů Jana Drdy, Ivana Olbrachta, Marie Majerové, Marie Pujmanové či Františka Götze, režiséra E. F. Buriana, herce Jindřicha Plachty. Zaujmou ovšem také početně zastoupení ředitelů podniků, bank a dalších významných hospodářských institucí.

Jeden z aktérů únorového dramatu, národně socialistický ministr Hubert Ripka později, již v exilu, hodnotil vznik Ústředního akčního výboru Národní fronty slovy: „Zachovali sice označení „Národní fronta“, ale ve skutečnosti vytvořili zcela novou instituci“.⁵⁰ Na místo koalice stran se v „nové“, „obrozené“ Národní frontě podle Ripky sdružili komunisty vybraní zástupci zájmových organizací a členové dalších politických stran, které ovšem předtím prošly důkladnou očistou. To odpovídá pravdě. Naskytá se otázka legitimacy akčních výborů. Historik právních dějin Václav Pavlíček chápe akční výbory jako revoluční orgány, nástroje diskontinuity práva a popření dosavadního řádu.⁵¹ Na tom podle jeho názoru nic nemění ani výnosy komunistického ministra vnitra Václava Noska, jimiž – průběžně a dodatečně – konání akčních výborů legalizoval.⁵² Podle Pavlíčkova názoru akční výbory vyřazovaly občany z veřejného života a odnímalý jim některá občanská práva – sotva je lze tedy označit za ústavní a zákonné. Na úrovni zákona byla činnost akčních výborů legalizována až zákonem č. 213/1948 Sb. o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů, ze dne 21. 7. 1948,⁵³ kdy byla rovněž poskytnuta možnost revize jejich rozhodnutí.

49 Mlýnský, J.: Únor 1948 a akční výbory Národní fronty, s. 37.

50 Ripka, Hubert: Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka. Brno 1995, s. 248.

51 Pavlíček, Václav: Konec akčních výborů Národní fronty. In: Jech, Karel (ed.): Stránkami soudobých dějin: sborník statí k pětadesátinám historika Karla Kaplana. Praha 1993, s. 187.

52 Srv. tamtéž, s. 196–197, pozn. 6. Zde jsou uvedeny konkrétní výnosy ministra vnitra, které vydal v období od 24. února do 3. března 1948. Týkají se vztahů akčních výborů k národním výborům, v jednom případě též ke správním úřadům Národní bezpečnosti a složkám SNB. Srv. rovněž týž: Politické strany po Únoru: Příspěvek k problematice Národní fronty, část 1. Praha 1966, s. 133–138.

53 V §1, odst. 1 uvedeného zákona se výslovně konstatovalo, že po právu se stala opatření akčních výborů či opatření učiněná na jejich návrh „i v těch případech, kde by jinak nebyla v souladu s příslušnými předpisy“.

Vrcholné orgány Národní fronty v letech 1948–1968

Do čela Ústředního akčního výboru Národní fronty byl 25. února 1948 postaven ve funkci předsedy Antonín Zápotocký (a zůstal jím i poté, co se v červnu 1948 stal předsedou vlády) a funkci generálního tajemníka obsadil Alexej Čepička. Současně bylo ustaveno desetičlenné předsednictvo ÚAV NF. Je třeba zdůraznit, že Ústřední akční výbor Národní fronty se 25. února 1948 ustavil jako orgán českých delegátů a od začátku se počítalo s jeho doplněním o zástupce ze Slovenska.⁵⁴ Na osobách, delegovaných do ÚAV NF a do předsednictva ÚAV NF se usnesl Ústřední akční výbor Slovenského Národného frontu na schůzi konané v Bratislavě 8. března 1948.⁵⁵ Na schůzi pléna ÚAV NF 9. března 1948 pak bylo rozhodnuto o kooptaci navržených Slováků do Ústředního akčního výboru NF a do jeho předsednictva.⁵⁶ Do předsednictva bylo kooptováno pět delegátů ze Slovenska. Jeden z nich – Viliam Široký – se stal místopředsedou ÚAV NF.

Předsednictvo ÚAV NF se po přibrání Slováků a kooptaci dalších členů konstitovalo jako orgán, složený z 27 členů.⁵⁷ Ten se však zdál v hektické porevoluční době málo operativní, a tak se skutečným pracovním orgánem ústředí Národní fronty stalo prezídium ÚAV NF,⁵⁸ označované též jako užší předsednictvo, ustavené na schůzi předsednictva ÚAV NF dne 30. července 1948.⁵⁹ V prezídiu zasedli předseda ÚAV NF a předseda vlády Antonín Zápotocký, místopředseda ÚAV NF a generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský, generální tajemník ÚAV NF a ministr spravedlnosti Alexej Čepička, předseda Československé strany socialistické a ministr techniky Emanuel Šlechta, předseda Československé strany lidové a ministr dopravy Alois Petr a místopředseda vlády Viliam Široký. Šestičlenné (od září 1949 osmičlenné, od podzimu 1952 se scházelo v 11 lidech) prezídium projednávalo nejdůležitější otázky politiky Národní fronty. Operativní řešení problémů spočívalo pak na generálním sekretariátu, vedeném generálním tajemníkem Alexejem Čepičkou a jeho zástupkyní Jarmilou Taussigovou.

54 O doplnění zástupců ze Slovenska rozhodlo zasedání předsednictva ÚAV NF dne 27. února 1948. Srv. zápis z tohoto zasedání in: NA, ÚV NF 1945–1948, inv. č. 113, kart. 182.

55 Usnesení ze schůze ÚAV SNE, konané 8. března 1948. In: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 232, kart. 262.

56 Zápis ze schůze pléna ÚAV NF dne 9. března 1948. In: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 137, kart. 194. Zápis byl uveřejněn in: Hlušíčková, Růžena – Nosková, Alena – Žabka, Josef: *Obrozená Národní fronta 1948–1949*. Edice dokumentů. Praha 1979, s. 87.

57 Děkuji kolegům z Národního archivu Šárce Steinové a Romanu Štérovi za analýzu různých formátů zasedání vrcholných orgánů Národní fronty v letech 1948–1968.

58 Konstituování orgánů ÚAV NF v roce 1948 popsal podrobně V. Pavlíček v publikaci Pavlíček, Václav – Vošahlíková, Pavla – Klementová, Jitka: *Analýza činnosti Národní fronty od jejího vzniku do současnosti*. Praha 1990, s. 51–55. Na s. 52 je uvedeno původní složení předsednictva ÚAV NF a jeho prezidia. Vzácne dochovaný exemplář citované interní publikace Shromáždění politických stran, hnutí a sdružení ČSFR je uložen v knihovně Národního archivu pod sign. II 9009.

59 Srv. zápis ze zasedání předsednictva ÚAV NF z 30. července 1948 in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 113, kart. 182.

Další vývoj nejvyšších orgánů NF je dosti nepřehledný. Situace je ztížena tím, že sami pracovníci generálního sekretariátu neoznačovali vždy jednotlivé orgány a formáty schůzí přesně. Dne 8. července 1955 se situace zjednodušila – přistoupilo se k rozšíření prezidia (užšího předsednictva) na dvacet členů.⁶⁰ Tím splynulo užší a širší předsednictvo. Předsednictvo bylo ovšem svoláváno stále méně často. Z let 1958–1960 se dochovaly zápisy vždy jen jednoho předsednictva za každý rok. Z let 1961–1967 máme k dispozici dokonce jen materiály z jediného zasedání předsednictva, konaného 29. října 1964, aby posvětilo novou kandidaturu Antonína Novotného na funkci prezidenta republiky. Zdá se, že právě Novotný, který byl do užšího předsednictva ÚAV NF kooptován relativně pozdě – až v červnu 1952,⁶¹ nepovažoval Národní frontu za příliš účelnou a dělnou organizaci, stejně jako zřejmě by se dokázal obejít bez funkce prezidenta republiky.

Od počátku roku 1955 zmizelo z názvů označení výborů Národní fronty za „akční“. Název „akční“ se vytratil vlastně vlastně již na zasedání rozšířeného předsednictva ÚV NF, konaného 8. října 1954. V přípravných materiálech tohoto zasedání se název „akční“ ještě vyskytuje, v dokumentech vzešlých z uvedené schůze se již nevyskytuje...⁶²

Ústřední akční výbor Národní fronty, ustavený 25. února 1948, se ve svém původním složení vlastně nikdy nesešel. Již na zasedání pléna ÚAV NF dne 9. března 1948 patrně někteří zvolení členové pozváni nebyli. Řada z členů ÚAV postupem doby ztratila své postavení. Někteří upadli v nemilost, jiní dokonce emigrovali (například Lev Sychrava, uváděný v dokumentech většinou jako J. Sychrava, či Karel Maiwald). Předsednictvo ÚAV zpočátku rušilo jednotlivým osobám členství v ÚAV a kooptovalo do něho a do předsednictva nové členy, bylo to ale vlastně zbytečné. Plénům ÚAV NF bylo svoláno v období od dubna 1948 do konce padesátých let jen dvakrát – 27. února 1949 se konalo slavnostní zasedání k 1. výročí únorových událostí roku 1948⁶³ a 23. května 1951 proběhla schůze, označená za společné zasedání Ústředního akčního výboru NF a Československého výboru obránců míru, jež se manifestačně připojila k výzvě Světové rady míru.⁶⁴ Ani v šedesátých letech tomu nebylo jinak. Z období před rokem 1968 se zachovaly materiály jen dvou shromáždění, označených jako zasedání pléna ÚV NF – z let 1964 a 1967 – obě byla věnována volbám do zastupitelských orgánů.

60 Srv. zápis ze zasedání předsednictva ÚV NF z 8. července 1955 in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 120, kart. 186. Srv. též: Kaplan, K.: Národní fronta 1948–1960, s. 207.

61 Viz zápis ze zasedání užšího předsednictva ÚAV NF dne 26. června 1952. In: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 117, kart. 185.

62 Viz materiály z přípravy a ze schůze rozšířeného předsednictva ÚV NF dne 8. října 1954 in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 132, kart. 191. Srv. Rudé právo, roč. 35, č. 280, 9. 10. 1954, s. 1–3 a Pevně semknuti v Národní frontě kupředu k novým vítězstvím v budování socialismu. Praha 1954. Viz též Pavlíček, V.: Konec akčních výborů Národní fronty, s. 194.

63 NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 138, kart. 194.

64 NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 139, kart. 194.

Vedle toho byly od roku 1950 svolávány schůze, označované za schůze rozšířeného předsednictva ÚAV (později ÚV) Národní fronty – a to i po splnutí užšího a širšího předsednictva v roce 1955. Formát „širšího“ předsednictva byl tedy zcela odlišný od formátu rozšířeného předsednictva a nelze je v období před rokem 1955 zaměňovat. Na zasedání rozšířeného předsednictva byli zváni účastníci podle tématu jednání, které mělo obvykle slavnostní či manifestační charakter. Členové stran a organizací byli na tato zasedání delegováni podle klíče, stanoveného vždy svolavatelem schůze. Těchto shromáždění se účastnilo vždy několik set lidí. A aby situace byla ještě komplikovanější – v padesátých letech byly svolány také tři konference Národní fronty (konkrétně v letech 1954 – dvě zasedání a v roce 1959 jedno).⁶⁵ I ony měly povytce manifestační charakter.

Je třeba ještě dodat, že schůze rozšířeného předsednictva se konaly v různých formátech – od několika set účastníků až po několik desítek delegátů. V některých případech byly schůze označovány na „rozšířené schůze Národní fronty“, v některých případech je schůze v přípravných materiálech a v přijatých dokumentech označována třeba i třemi různými názvy. Nejsme si navíc jisti, zda se dochovaly materiály ze všech schůzí vrcholných orgánů. Je však zřejmé, že intenzita schůzí postupně upadávala.

Uhasínání vrcholných orgánů Národní fronty souviselo s redukcí sítě akčních výborů. V roce 1949 postupně byly likvidovány akční výbory v politických stranách, spolcích a dalších organizacích, v úřadech a institucích i v závodech a podnicích. Zůstaly jen ústřední a regionální akční výbory. Postupně zmizely velké úkoly, jimiž byla Národní fronta v revolučních dnech února 1948 pověřena – především šlo o dalekosáhlou očistu veřejného života,⁶⁶ jednání s církvemi⁶⁷ a v neposlední řadě i o kontrolované vybudování jednotné tělovýchovné organizace. Dodejme ještě, že v roce 1955 byla zrušena ústřední politická škola Národní fronty, působící od roku 1950.⁶⁸

Pravomoci akčních výborů postupně přebíraly stranické orgány a státní instituce, rivalita mezi akčními výbory NF a národními výbory byla rozhodnuta ve prospěch posledně uvedených. Orgánům NF zůstaly i nadále svěřeny zejména úkoly při organizaci celostátních akcí, manifestací a oslav, pořádání různých agitačních kampaní (například při osídlování pohraničí, náboru pracovních sil či zakládání jednotných zemědělských družstev), zajišťování budovatelských úkolů a organizace sběru odpadových surovin. Jisté oživení v činnosti NF přinesl rok 1954, kdy poprvé od února 1948 proběhly volby do národních výborů a do Národního shromáždění.

65 NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 143–145, kart. 196–200.

66 Komise pro očistu veřejného života ÚAV NF ukončila činnost na počátku února 1949. Srv. zpráva o činnosti ÚAV NF, přednesená na schůzi předsednictva ÚAV NF dne 16. února 1949. In: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 114, kart. 183.

67 K jednáním s církvemi srv.: Pavlíček, Václav: Politické strany po Únoru: Příspěvek k problematice Národní fronty. I. část. Praha 1966, s. 246n.

68 K ní srv. alespoň: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 57, kart. 115–116.

Nelze pochybovat o národohospodářském přínosu některých mobilizačních budovatelských akcí, ani o tom, že v jednotlivých dobrovolných organizacích a ostatních „složkách“ Národní fronty se uchovávalo a časem i posilovalo jemné předivo občanské společnosti a přirozených vztahů mezi lidmi. Mnohé nakomandované akce budí však v dnešním čtenáři údiv. V roce 1949 byla například uspořádána celostátní podpisová akce k 70. narozeninám vůdce sovětského státu, J. V. Stalina. K 16. listopadu 1949⁶⁹ bylo získáno v českých zemích a na Slovensku 8 002 082 podpisů,⁷⁰ což představovalo 75,4% z celkového počtu obyvatel, přičemž z tohoto počtu byly odečteny děti do 6 let (byť lze jistě důvodně předpokládat, že ty nadanější by již svou lásku ke generalissimovi dokázaly podpisem stvrdit). Naše ironie pochopitelně nemůže zastříť fakt, že řada lidí, kteří viděli ve Stalinovi vítěze nad fašismem a vůdce „tábora pokroku“, podepisovala archy spontánně a s nadšením.

„Složky“ Národní fronty měly přicházet s iniciativními podněty, které přitom nevybočovaly z direktiv daných komunistickou stranou. Dokument Pracovní plán složek obrozené Národní fronty a ÚAV NF na rok 1949, projednaný na schůzi předsednictva ÚAV NF 28. ledna 1949 obsahuje například závazek Československé strany socialistické, že bude působit na své členy, aby zajistili „vyvážení močůvky na pole a louky, když je půda měkká“.⁷¹ Nebudeme pochybovat o racionalitě vyvážení močůvky do měkké půdy. Je však jistě podivné, pokud si politická strana klade podobné cíle.

Podle principu vedoucí úlohy komunistické strany byla pro orgány Národní fronty a jednotlivé dobrovolné organizace závazná usnesení orgánů KSČ. Těch závažnějších nebylo mnoho. Šlo například o usnesení ÚV KSČ o některých otázkách činnosti orgánů a organizací Národní fronty ze 7. března 1957,⁷² které řešilo zejména vztahy mezi orgány NF a organizacemi v ní sdruženými a poměr mezi NF a národními výbory, o usnesení politického byra ÚV KSČ z 9. června 1959,⁷³ přijaté po projednání zprávy Některé změny v činnosti orgánů Národní fronty a jejich

69 Jako den generalissimových narozenin se slavil Stalinem falešně uváděný den narození – 21. prosinec 1879, ač ve skutečnosti se narodil 18. prosince 1878.

70 Výsledky podpisové akce k 70. narozeninám generalissima Stalina – příloha k zápisu ze schůze užšího předsednictva ÚAV NF dne 18. listopadu 1949. In: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 114, kart. 183. K akci srv. též závěrečná zpráva generálního sekretariátu ÚAV NF o průběhu oslav 70. narozenin J. V. Stalina, projednaná na schůzi 20. ledna 1950 in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 115, kart. 184. Materiály k oslavám 70. narozenin A. Zápotockého srv. též: ÚV NF 1945–1968, inv. č. 7, kart. 19–22.

71 NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 114, kat. 183.

72 Usnesení ÚV KSČ o některých otázkách činnosti orgánů a organizací Národní fronty, 7. 3. 1957. In: Od X. do XI. sjezdu KSČ. Usnesení a dokumenty ÚV KSČ. Praha 1958, s. 491–503. Srv. též Materiál o některých otázkách činnosti orgánů Národní fronty a organizací sdružených v NF, uložený in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 135, kart. 193.

73 Usnesení politického byra ÚV KSČ z 9. června 1958, in: NA, ÚV KSČ – politický sekretariát (fond č. 02/2), sv. 221, arch. j. 299. K tomu srv. též důkladnou a obsáhlou kritiku uvedeného usnesení politického byra v elaborátu Postavení a úloha Národní fronty v současné etapě vývoje naší socialistické společnosti z roku 1968 in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 158, kart. 207.

aparátu, které posilovalo přímé řízení masových organizací komunistickou stranou (orgány NF se měly soustředit na práci s nekomunistickými stranami a mírovým hnutím a na organizaci celostátních masových akcí) a dávalo impuls k redukci aparátu Národní fronty, nebo o usnesení pléna ÚV KSČ z 29. ledna 1965, podle něhož došlo k převedení činnosti společenských organizací (s výjimkou ROH a ČSM) ze závodů do míst bydliště.⁷⁴

Problematikou Národní fronty se zabýval rovněž studijní materiál, předložený říjnovému plenárnímu zasedání ÚV KSČ v roce 1967.⁷⁵ Nóvum představovala vize Národní fronty jako místa střetu různých zájmů společenských skupin a vrstev. Národní fronta měla při zachování vedoucí úlohy komunistické strany koordinovat plnění společných úkolů. Studijní materiál využil některých podnětů Mlynářova týmu, který při Ústavu státu a práva ČSAV pracoval na projektu Rozvoj politického systému v socialistické společnosti. Tým připouštěl jako jednu z variant obrody politického systému také obnovu politiky Národní fronty, přestože, jak vzpomíná Václav Pavlíček, „většina týmu považovala NF i nekomunistické strany za organismy definitivně mrtvé a neschopné být reálnou základnou pluralitní demokracie“.⁷⁶

Generální sekretariát ÚAV NF, jeho komise a oddělení

Na ustavující schůzi Ústředního akčního výboru Národní fronty dne 25. února 1948 oznámil Alexej Čepička, že bude urychleně vybudován generální sekretariát ÚAV NF se stálým aparátem a sekretariáty v krajích, neboť „i pro budoucnost platí zákon tvrdého boje, ve kterém se bude reakce i dnes stále pokoušet mařit výstavbu lidově demokratické republiky“.⁷⁷ Po vzoru stranického aparátu byla při sekretariátech NF budována soustava komisí, jimž poskytovaly patřičné zázemí oddělení a odbory, na něž se členily jednotlivé sekretariáty. Většinu odpovědných funkcí v sekretariátech NF zaujali po únoru 1948 zkušení pracovníci ze stranického aparátu. Komise se postupně změnily v „pomocné orgány“ aparátu KSČ.

Struktura generálního sekretariátu ÚAV NF procházela po únoru 1948 poměrně hektickým vývojem, který vyplýval i z nevyjasněných kompetencí Ústředního akčního výboru. Alexej Čepička a po určitou dobu svého krátkého působení v generálním sekretariátu ÚAV NF asi také Jarmila Taussigová uvažovali o tom, že by se z ÚAV NF mohlo stát významné mocenské centrum, sehrávající klíčovou roli

74 Srv. usnesení pléna ÚV KSČ z 29. ledna 1965, nazvané Prohloubení vedoucí úlohy strany a činnosti společenských organizací, a materiál Převedení činnosti společenských organizací do míst a zjednodušení jejich výstavby in: Usnesení orgánů ÚV KSČ ke stranické práci: Prosinec 1964 – září 1965: Sborník. Praha 1966, s. 5–15 a 28–51. K tomu srv. též Návrh na zjednodušení a převedení činnosti společenských organizací do míst. In: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 157, kart. 207.

75 K tomuto materiálu srv. Pavlíček, V. – Vošahlíková, P. – Klementová, J.: *Analýza činnosti Národní fronty od jejího vzniku do současnosti*. Praha b. d., s. 92–93.

76 Tamtéž, s. 92.

77 Čepičkův projev cituji podle edice: Hlušíčková, R. – Nosková, A. – Žabka, J. (edd.): *Obrozená Národní fronta*, s. 40.

v politickém a společenském životě a zasahující i do činnosti státních orgánů.⁷⁸ Tato vize se ovšem neprosadila a do Ústavy 9. května z roku 1948 se dokonce nedostala jediná zmínka o Národní frontě.⁷⁹

Je sporné, zda při formulaci vize všezahrnující Národní fronty hrál nějakou roli jugoslávský příklad, nebo to je dodatečná spekulace. Pokud by tomu ovšem tak opravdu bylo, mohlo to přispět k opuštění této koncepce. Mezi titovskou Jugoslávií a stalinským Sovětským svazem se právě v roce 1948 prohloubila roztržka. Tito-va koncepce „jediné jednotné celonárodní politické organizace, v níž je seskupena ohromná většina lidu“⁸⁰ vedené ovšem komunistickou stranou, a jeho důraz na to, že „proces vnitřního vývoje probíhá v každé zemi zcela specificky“⁸¹ nebylo radno připomínat, a tím spíše aplikovat. Naopak byla postupně ve všech oblastech nastoupena cesta přibližování sovětskému vzoru.

Víme, že v roce 1949 fungovala následující oddělení generálního sekretariátu ÚAV NF: církevní, politické, kulturně propagační, organizační, budovatelské a hospodářsko-finanční. V červnu 1949 bylo zrušeno budovatelské oddělení, v říjnu téhož roku pak (po vytvoření Státního úřadu pro věci církevní) bylo likvidováno oddělení církevní. Kromě oddělení působily po roce 1948 v generálním sekretariátu samostatné odbory, nepodléhající vedoucím oddělení. Šlo o následující odbory: tiskový odbor, odbor pro očistu veřejného života, odbor pro otázky sokolské, odbor právní a odbor intervenční.⁸² Každý týden se scházel generální tajemník ÚAV NF Alexej Čepička a jeho zástupkyně (jí byla zpočátku Jarmila Taussigová) s vedoucími oddělení a vedoucími odboru pro otázky očisty veřejného života a odboru tiskového k pravidelným schůzím. Všichni zaměstnanci sekretariátu byli povinni zpracovat každého dne denní hlášení o své práci, které pak sumarizovali vedoucí pracovníci ve svých denních výkazech.

V listopadu 1949 došlo k reorganizaci generálního sekretariátu ÚAV NF, kdy vedle kanceláře generálního sekretariátu měla fungovat oddělení: organizačně-instruktážní, kulturně-propagační, kádrové a hospodářsko-finanční.⁸³ Na schůzi předsednictva ÚAV NF 13. února 1952 byla schválena nová organizace generál-

78 Srv. Kaplan, Karel: Kronika komunistického Československa. Alexej Čepička – dobová dramata komunistické moci. Brno 2011, s. 52–55 a 169–174.

79 Koneckonců ani při přípravných jednáních v letech 1946–1948 o návrzích nové ústavy se neobjevily pokusy postavení Národní fronty nějak legislativně kodifikovat. Srv. Kaplan, Karel: Příprava Ústavy ČSR v letech 1946–1948: diskuse v Národní frontě a názory expertů. Praha 1993.

80 Tito, Josip Broz: Národní fronta jako všenárodní politická organizace: Projev maršála Josefa Broze-Tita na II. sjezdu Národní fronty Jugoslavie. Praha 1947, s. 8.

81 Tamtéž, s. 3.

82 Nedatovaný elaborát Organizace generálního sekretariátu ÚAV NF, uložený in: NA, ÚAV NF 1945–1968, inv. č. 152, kart. 204.

83 Srv. záznam ze schůze organizačního sekretariátu ÚAV NF ze dne 11. listopadu 1949 in: NA, ÚAV NF 1945–1968, inv. č. 177, kart. 215. Srv. též: Návrh na reorganizaci generálního sekretariátu ÚAV Národní fronty z 11. listopadu 1949. NA, ÚAV NF 1945–1968, inv. č. 152, kart. 204.

ního sekretariátu: sekretariát zástupce generálního tajemníka ÚAV NF, oddělení složek NF, organizačně-instruktážní oddělení, propagační oddělení a hospodářsko-finanční oddělení.⁸⁴ Dne 29. srpna 1952 byl na schůzi vedoucích pracovníků generálního sekretariátu ÚAV NF schválen dokument Hlavní organizační a pracovní zásady generálního sekretariátu ÚAV NF.⁸⁵ Dokument vymezil pracovní náplň jednotlivých oddělení, zásady řízení generálního sekretariátu (systém týdenních porad), postupy při vyřizování pošty (např. bylo usneseno, že závažná korespondence bude označována dvojitým křížkem, méně závažnější jedním křížkem a „korespondence vnitřního významu“ putovala k vyřízení bez křížku), a pravidla pro organizaci služebních cest (např. bylo stanoveno, že pracovníci mají cestovat vlakem nebo autobusem, služebního vozu směli použít jen „ve zcela zdůvodněných a naléhavých případech“).

Úpadek vlivu kdysi mocného generálního sekretariátu ÚAV NF byl zjevný. Při hodnocení konference Národní fronty, konané na Pražském hradě 18. listopadu 1954, se mohli pracovníci sekretariátu, kteří se na organizaci podíleli, omezit pouze na konstatování, že konference „bezsporně splnila svůj účel“ a její průběh „zaujal všechny přítomné účastníky“. Výtku mohli adresovat krajskému výboru NF v Ostravě za to, že „jeden z jejich delegace (člen divadla) po celou dobu zasedání dopoledne se pohyboval mimo zasedání a v poledne odjel“.⁸⁶ Podobnou liknavost odhalili také u poslanců Československé strany socialistické.

S postupným vyprazdňováním náplně činnosti orgánů Národní fronty souvisela i následná redukce aparátu. Tento proces vrcholil v již zmíněném usnesení politického byra ÚV KSČ dne 9. června 1959, které rozhodlo o podstatném omezení počtu zaměstnanců NF. Nejvyšší představitelé KSČ v červnu 1959 usoudili, že stačí, pokud budou v rámci aparátu ÚV NF působit pouze dvě oddělení – organizační a hospodářsko-finanční a plánovací. Kromě nich měl v ústředí působit pouze již jen malý sekretariát tajemnice ÚV NF.⁸⁷ Došlo k redukci aparátu v krajích a navíc v okresech, kde nepůsobily okresní výbory nekomunistických stran, měly okresní orgány NF působit dokonce bez aparátu. Počítalo se, že takto bude zrušen aparát NF celkem v jedné třetině okresů v českých zemích.

Oddělení a odbory generálního sekretariátu měly podle původní představy vytvářet administrativní zázemí pro jednotlivé komise, zřizované při generálním

84 Zápis ze schůze předsednictva ÚAV NF ze dne 13. 2. 1952. NA, ÚAV NF 1945–1968, inv. č. 117, kart. 185.

85 Záznam z porady vedoucích pracovníků generálního sekretariátu ÚAV NF z 29. srpna 1952. In: NA, ÚAV NF 1945–1968, inv. č. 180, kart. 218. Srv. rovněž materiál Organizační schéma generálního sekretariátu ÚAV NF, přiložený bez zjevné souvislosti k záznamu ze schůze organizačního sekretariátu ÚAV NF dne 5. prosince 1952, uloženého tamtéž.

86 Záznam z porady ke zhodnocení konference Národní fronty dne 18. listopadu 1954. NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 143, kart. 196.

87 Usnesení politického byra ÚV KSČ z 9. června 1958, in: NA, ÚV KSČ – politický sekretariát (fond č. 02/2), sv. 221, arch. j. 299.

sekretariátu ÚAV NF. Členy komisí byli špičkoví politikové i význační činitelé veřejného či kulturního života. Autoritativní bylo původní složení politické komise, v níž v roce 1948 zasedli Rudolf Slánský, Antonín Gregor, Alexej Čepička, Alois Neumann, Alois Petr, Josef Plojhar a Oldřich John. John byl předsedou Národního shromáždění, Slánský generálním tajemníkem ÚV KSČ, ostatní byli ministři a významnými představiteli svých stran. Velice reprezentativní se zdá rovněž složení kulturní komise, již vedl spisovatel Jan Drda a do níž byli povoláni například Karel Ančerl, Gustav Bareš, I. A. Bláha, J. L. Fischer, Jaroslav Fragner, J. B. Kozák, Vincenc Kramář, Jiří Kroha, František Langer, Saša Machov, Jan Mukařovský, Marie Pujmanová, Ladislav Štoll, František Trávníček či Josef Träger. Z hlediska dalšího vývoje a osudů jednotlivců se jeví až bizarní složení církevní komise, v níž pod vedením Alexeje Čepičky a vedle ministra Josefa Plojgara zasedli představitelé církví, jako například Štěpán Trochta, Rudolf Dörner, Otakar Švec, Jozef Čársky, Miroslav Novák, Antonín Boháč či J. L. Hromádka.

Největší díl práce dopadl po únoru 1948 na komisi pro očistu veřejného života, vedenou Oldřichem Johnem, takže musela zřídit subkomise:

subkomise pro očistu mezi lékaři

subkomise pro očistu mezi advokáty a notáři

subkomise pro očistu mezi zemědělci

subkomise pro očistu mezi živnostníky a národními správci

subkomise pro očistu mezi soukromými zaměstnanci

subkomise pro očistu mezi veřejnými zaměstnanci

Zjistit, které komise ÚAV NF skutečně fungovaly, které byly ve skutečnosti jen subkomisemi jiných a v jakém poměru byly k jednotlivým oddělením ÚAV NF, by vyžadovalo podrobný průzkum materiálů, jehož výsledek by i přesto byl asi nejistý. Pokusím se tedy stejně, jako to kdysi učinil Václav Pavlíček,⁸⁸ uvést názvy komisí, které na základě dochovaných archiválií ve fondu Ústřední výbor Národní fronty v letech 1948–1968 existovaly či byly zřízeny:

Budovatelská

Církevní (pro církevní a náboženské otázky)

Hudební

Knihovnická

Kontrolní (ústřední kontrolní)

Kulturní

Odvolací komise pro studenty dočasně vyloučené ze studia na vysokých školách

Ochotnická

Osvětová a školská

88 Pavlíček, Václav: Politické strany po Únoru: Příspěvek k problematice Národní fronty. 1. část. Praha 1966, s. 153–154.

Politická
Pro očistu veřejného života
Pro koordinaci celostátních akcí a oslav (ústřední koordinační komise)
Pro likvidaci hraničářských spolků
Pro národnostní otázky
Pro nehlášené spolky
Propagační
Revizní
Sociálně politická
Sokolská (pro sokolské otázky)
Tisková
Vědecká
Volební (ústřední volební)
Výchovná
Výtvarnická

Podle Václava Pavlíčka „většina z nich zabezpečovala zpočátku zejména úkoly očisty a sjednocení a likvidaci různých spolků, charakter řady dalších byl převážně organizační“.⁸⁹ Některé z nich měly relativně stálou náplň práce, jiné měly život spíše jepičí.

Členské organizace Národní fronty (1948–1968)

V „socialistické“ ústavě z roku 1960 se poprvé na této úrovni objevila formulace o Národní frontě, která v předchozí ústavě z roku 1948 obsažena nebyla. V článku 6 se uvádělo: „Národní fronta Čechů a Slováků, v níž jsou sdruženy společenské organizace, je politickým výrazem svazku pracujících měst a venkova, vedeného Komunistickou stranou Československa.“⁹⁰ Vedoucí úloha KSČ byla výslovně uvedena v článku 4. V článku 5 potom čteme: „K rozvíjení společné činnosti, k všestranné a aktivní účasti na životě společnosti a státu a k uskutečňování svých práv sdružují se pracující v dobrovolné společenské organizace, jimiž jsou zejména Revoluční odborové hnutí, organizace družstevní, organizace mládeže, organizace kulturní, tělovýchovné a jiné.“ V závěru uvedeného článku bylo uvedeno, že „na společenské organizace postupně přecházejí některé úkoly státních orgánů“.⁹¹

Speciálně pro dobrovolné organizace platil zákon č. 68/1951 Sb. o dobrovolných organizacích a shromážděních ze dne 12. července 1951 Sb. V § 1 tohoto zákona se uvádělo: „K uplatnění svých demokratických práv a tím k upevnění lidově demokratického zřízení a k podpoře úsilí o výstavbu socialismu sdružu-

89 Pavlíček, V.: Politické strany po Únoru, s. 154.

90 Ústava Československé socialistické republiky. Praha 1960, s. 10.

91 Tamtéž.

je se lid v dobrovolných organizacích, zejména v jednotné odborové organizaci, v organizaci žen, v organizaci mládeže, v jednotné lidové tělovýchovné a sportovní organizaci, v kulturních, technických a vědeckých sdruženích.“ V § 5 se za organizace podle tohoto zákona prohlašují Revoluční odborové hnutí, Jednotné svazy zemědělců, Československý svaz mládeže, Svaz československo-sovětského přátelství, Československý svaz žen, Česká obec sokolská a Československý Červený kříž. Ministerstvo vnitra mohlo prohlásit za dobrovolné organizace také sdružení (spolky) vzniklé před 1. říjnem 1951, pokud ovšem vyvíjely činnost „shodnou se zájmy pracujícího lidu“. V § 3, odstavci 2 se stanovil jako „základní zásada výstavby organizací“ demokratický centralismus. Úkoly dobrovolných organizací a způsob jejich dosažení měly být stanoveny v jejich organizačním řádu. Zákon z roku 1951 a ústava z roku 1960 vnesly chaos do spolkové terminologie paralelním užíváním pojmů „dobrovolné organizace“, „dobrovolné společenské organizace“ a „společenské organizace“, poněkud matoucí bylo, že stanovy se od této chvíle měly označovat jak „organizační řád“.

Struktura členských organizací Národní fronty po roce 1948 se stabilizovala teprve postupně. Na základě přehledu, zpracovaného sekretariátem ÚV Národní fronty na počátku roku 1964,⁹² předkládám čtenáři seznam členských organizací Národní fronty, který zachovává strukturu i hierarchii, odrážející dobové vnímání významu jednotlivých organizací. Přehled zaznamenává stav, který nastal poté, co se v roce 1960 staly členy Národní fronty umělecké tvůrčí svazy a zájmové organizace. Informace doplňuji o některé údaje, které jsem vytěžil z jiných pramenů.⁹³ Sestavovatelé materiálu z roku 1964 uskupili členy Národní fronty do pěti skupin, což odpovídalo dobové kategorizaci:⁹⁴

a) Politické strany

Komunistická strana Československa / Komunistická strana Slovenska⁹⁵

Československá strana lidová

Československá strana socialistická

92 Seznam organizací Národní fronty je součástí elaborátu Informační zpráva o činnosti Národní fronty v ČSSR, uloženého in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 140, kart. 194. Materiál je přiložen k písemnostem pléna ÚV Národní fronty, konaného 19. února 1964. Předtím v lednu toho roku byl zřejmě předložen předsednictvu ÚV KSČ.

93 Srv. zejm. Laštovka, Marek et al.: Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990. Praha 1998; Brož, Václav a kol.: Hospodářsko-politická rukověť. II. díl, Společenské a kulturní organizace. Praha 1968, s. 877–1428. Ověřil jsem rovněž názvy organizací a dochované písemnosti, jež zasílaly ústřednímu výboru Národní fronty v příslušném fondu v Národním archivu.

94 K dobové typologii nestátních organizací srv. Pavlíček, Václav: Soustava politické organizace československé společnosti a úloha dobrovolných organizací. In: Suchánková, Bohumila a kol: Příspěvky k teorii uspokojování zájmů v kulturních organizacích. Praha 1968, s. 123–125.

95 V materiálu kupodivu komunistická strana uvedena není.

Strana slovenskej obrody

Strana slobody

- b) Masové a společenské organizace
Revoluční odborové hnutí
Československý svaz mládeže
Svaz československo-sovětského přátelství
Ústřední rada družstev
Svaz spotřebních družstev
Svaz výrobních družstev
Československý svaz tělesné výchovy
Československý červený kříž
Svaz pro spolupráci s armádou
Československý svaz požární ochrany
Svaz protifašistických bojovníků
Svaz československých invalidů
Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí (od roku 1965 působila organizace pod názvem Socialistická akademie)
Československý výbor obránců míru
Výbor československých žen (na celostátním sjezdu 7. července 1967 byl obnoven Československý svaz žen)
- c) Umělecké tvůrčí svazy
Svaz československých spisovatelů
Svaz československých výtvarných umělců
Svaz architektů ČSSR
Svaz československých divadelních a filmových umělců (od roku 1957 existoval jako sdružení divadelních, rozhlasových a televizních umělců, o filmovou složku byl rozšířen v roce 1961; v listopadu 1965 se vyčlenil Svaz československých filmových a televizních umělců)
Svaz československých skladatelů
Svaz československých novinářů
- d) Národnostní svazy
Kulturní svaz maďarských pracujících
Kulturní svaz ukrajinských pracujících
Polský svaz kulturně-osvětový
- e) Zájmové svazy
Československý myslivecký svaz

Československý rybářský svaz
Československý svaz zahrádkářů a ovocnářů
Československý svaz včelařů
Svaz československých chovatelů drobného zvířectva
Svaz československých filatelistů (vznikl v roce 1965)

Mimo rámec Národní fronty existovaly vědecké společnosti, které od roku 1955 působily při Československé akademii věd. Společnosti technického zaměření při ČSAV byly v roce 1959 převedeny do Československé vědeckotechnické společnosti, působící tehdy při Revolučním odborovém hnutí. Některé vědecké společnosti působily také při Československé akademii zemědělské. Z různých důvodů zůstávaly mimo rámec Národní fronty některé další dobrovolné organizace, jako například Československá lékařská společnost J. E. Purkyně, Československý ústav zahraniční (nástupce stejnojmenného spolku) či Sdružení československého evangelického duchovenstva. Přes tlak na likvidaci spolků některé z nich přetrvávaly (šlo především o hudební, literární, umělecké či vlastivědné spolky, dále například o spolky baráčníků či spolky přátel žehu). V hlavním městě Praze například do roku 1989 přežilo 22 spolků v evidenci Ústředního národního výboru, další pak v evidenci obvodních národních výborů.

V době pražského jara

Rok 1968 znamenal radikální změnu v činnosti Národní fronty. V jejím vývoji se projevilý dobové snahy o demokratizaci veřejného života, ale i jejich limity a značná míra improvizace, kterou obrodný proces s sebou nesl. Vnější výrazem změny se stala skutečnost, že do čela Národní fronty nebyl po odchodu Antonína Novotného postaven nejvyšší představitel komunistické strany. Dne 8. dubna 1968 vystoupil na schůzi rozšířeného ÚV Národní fronty první tajemník ÚV KSČ Alexander Dubček a navrhl, aby do funkce předsedy ÚV Národní fronty byl zvolen František Kriegel, který se teprve nedávno stal členem předsednictva ÚV KSČ.⁹⁶ K tomu opravdu došlo. Premiér Oldřich Černík schůzi seznámil se složením nové vlády a přítomní byli rovněž seznámeni s návrhem akčního programu KSČ. To se zdálo nasvědčovat, že by Národní fronta mohla hrát významnější úlohu v politickém životě Československa, než tomu bylo doposud.

Akční program KSČ, schválený na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968, odmítl chápat vedoucí úlohu strany jako soustředění monopolní moci v rukou stranických orgánů. Sám princip vedoucí úlohy strany ovšem označil za podmínku socialistického vývoje země. Byl naznačen princip neustálého obnovování oprávněnosti vedoucí úlohy strany ve společnosti. „Komunistická strana se opírá

96 NA, ÚV NF 1945–68, inv. č. 142, kart. 195 – zápis ze schůze rozšířeného ÚV NF dne 8. 4. 1968.

o dobrovolnou podporu lidu; neuskutečňuje svou vedoucí úlohu tím, že vládne nad společností, ale tím, že nejdodaněji slouží jejímu svobodnému, pokrokovému socialistickému rozvoji. Svou autoritu si nemůže vynutit, ale musí ji neustále získávat svými činy.“⁹⁷

Národní fronta byla v Akčním programu označena jako „politický výraz mnohostranných zájmů“ existujících ve společnosti a jako výraz „svazku sociálních vrstev, zájmových skupin i národů a národností“.⁹⁸ Strana nesmí ve své činnosti nahrazovat společenské organizace, musí naopak dbát o obnovu jejich iniciativy a odpovědnosti za rozvoj společnosti. Má usilovat o takové uspokojování rozmanitých zájmů, které by neohrožovalo „celospolečenské perspektivní zájmy“. Nekomunisté nesmí mít pocit, že jsou ve svých právech omezovali. Celý politický systém měl být přetvořen, aby „slučoval širokou demokracii s vědeckým, odborně kvalifikovaným řízením“.⁹⁹

Politické strany Národní fronty „jsou sobě navzájem partnery“¹⁰⁰ jsou vázány společným programem NF, v jejím rámci se nevytváří opozice proti linii státní politiky (o směřování státu bylo prý definitivně rozhodnuto již v únoru 1948), případné spory jsou řešeny v rámci „společné socialistické koncepce politiky Národní fronty cestou politické dohody a sjednocení všech složek Národní fronty.“¹⁰¹ KSČ má uplatňovat v NF marxismus-leninismus jako koncepci „vedoucí“. Všechny politické organizace (včetně dobrovolných zájmových společenských organizací) měly mít přímý podíl na tvorbě i vykonávání státní politiky. Celou organizací NF je podle Akčního programu třeba „zásadně revidovat a vybudovat tak, aby Národní fronta mohla plnit kvalitativně nové úkoly“. V dobrovolných společenských organizacích mělo existovat skutečně dobrovolné členství a právo vybírat si své funkcionáře.¹⁰²

Zasedání nejvyšších představitelů Národní fronty se začala konat častěji než v minulosti. V první polovině roku 1968 nakonec vykrytalizoval formát jednání, jehož se účastnili pouze představitelé politických stran a masových dobrovolných organizací. Z jednání byli tedy eliminováni zástupci zájmových organizací. Schůze byly označovány jako porady představitelů politických organizací Národní fronty. Vrcholem aktivity prvního pololetí bylo přijetí Prohlášení hlavních politických organizací Národní fronty, schválené na schůzi dne 15. června 1968.¹⁰³ Projednávání dokumentu se účastnil i Alexander Dubček. Prohlášení se přihlásilo k demokratické tradici lidové fronty a pro-

97 Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. Praha 1968, s. 15.

98 Tamtéž, s. 16.

99 Tamtéž, s. 20.

100 Tamtéž, s. 21.

101 Tamtéž, s. 22.

102 Tamtéž, s. 23.

103 Srv. zápis z porady představitelů politických organizací NF uložený in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 142, kart. 195. Originál prohlášení, signovaný všemi představiteli, je uložen in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 159, kart. 209.

tifaštického boje a k pluralistickému systému. Dokument se kriticky vyjádřil k deformacím, k nimž došlo v systému direktivního řízení a monopolizace státní moci, kdy činnost Národní fronty byla umrtvována. Signatáři deklarovali, že Národní fronta bude otevřena všem organizacím, jež uznají její program. Vedoucí úlohu KSČ dokument nezpochybnil, byla označena jako daný „historický fakt“. Ostatně sám Alexander Dubček zdůraznil krátce před tím, na plenárním zasedání ÚV KSČ 1. dubna 1968, že uvedený princip je neotřesitelný: „Nemůže jít o oslabení vedoucí úlohy strany, ale pouze o její leninské, efektivní, účelné, novým podmínkám odpovídající uplatnění.“¹⁰⁴

Soudě podle Rezoluce o současné situaci a dalším postupu strany, schválené na plenárním zasedání ÚV KSČ 1. června 1968, považovalo vedení KSČ formát jednání sdružení hlavních politických organizací v tu dobu za vhodnou jednotící platformu. Rezoluce ukládala „zabezpečit vznik sdružení hlavních politických organizací, jejichž smyslem je přímo politická činnost, a oddělit (při ponechání členství v NF v širokém smyslu slova) od tohoto sdružení jako druhou složku NF sdružení organizací vyjadřujících specifické, nikoli hlavní sociálně politické zájmy (organizace typu ČSČK, ČSPO, zájmové organizace užšího zaměření, zájmové svazy a spolky apod.)“¹⁰⁵ Sdružení hlavních politických organizací mělo zahrnout koalici politických stran, ale plnoprávné zastoupení v ní měly mít také odbory, organizace družstevních rolníků, inteligence, mládeže, žen, SPB, SČSP či organizace národnostních menšin. Rezoluce jednoznačně odmítla myšlenku politických organizací, které by stály mimo NF.¹⁰⁶

Oživení činnosti Národní fronty, opatrné připouštění zásady partnerství ve vztazích mezi různými politickými subjekty¹⁰⁷ a sdruženími občanů vzbuzovalo naděje v široké veřejnosti, v jednotlivých dobrovolných organizacích a politických stranách, ale například i v přežívajících spolcích. Již 11. dubna 1968 se na ÚV NF obrátila pražská Veleobec sdružených Obcí Baráčníků, aby při přípravě nového spolkového zákona bylo pamatováno na Baráčnictvo, sdružené pod Ústředím československého sdruženého Baráčnictva. Pisatelé přípisu, rychtář a syndik Veleobce, současně příčinlivě upozornili na to, že mimo jejich Ústředí existují spolky, označující se za baráčnické, ale že tito „lžibaráčníci“ se prý ale nemohou vykázat stejným budovatelským zápalem a vlasteneckým citěním.¹⁰⁸ Skutečným testem otevřenosti „obrozujícího se“ systému se ovšem staly obnovující se subjekty (sociální demokracie, Svaz vysokoškolského studentstva) či organizace nově vznikající, jako byl Klub angažovaných nestraníků či Klub 231, u nichž bylo možno tušit opoziční potenciál.¹⁰⁹

104 Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ. Praha 1969, s. 68.

105 Tamtéž, s. 207.

106 Tamtéž, s. 208.

107 Zásadu partnerství ve vztazích mezi politickými stranami a princip spolupodílu společenských a zájmových organizací na rozhodování vytyčil ve svém projevu na zasedání pléna ÚV KSČ dne 1. dubna 1968 Alexander Dubček. Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ, s. 82.

108 NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 673, kart. 685.

109 K tomu srv. Hoppe, Jiří: Opozice '68. Sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara. Praha 2009.

V uvolněné atmosféře v letech 1968–1969 vznikla řada dobrovolných organizací, např. Filmový klub, Pionýr, Junák, Svaz vysokoškolského studentstva, Svaz knihovníků a informačních pracovníků, Česká táborská unie, Sdružení přátel SOS – dětské vesničky, Český esperantský svaz, Sdružení organizací dětí a mládeže, Český fonoklub, Aeroklub České socialistické republiky, Český abstinentní svaz, Svaz mladých, Svaz českých fotografů, Československý Junák, Svaz pro ochranu přírody a krajiny (TIS), Levá fronta, kdybychom měli zůstat jen u organizací sílících v Praze.¹¹⁰ V řadě případů se tyto subjekty hlásily k dříve existujícím organizacím a spolkům. Většinou z nich v krátké době ukončila činnost či byla včleněna do jiných dobrovolných organizací.

Dne 3. července 1968 předložil předseda ÚV NF František Kriegel spolu s tajemníkem ÚV KSČ Zdeňkem Mlynářem předsednictvu ÚV KSČ návrh Statutu Národní fronty.¹¹¹ Návrh vyvolal řadu připomínek a především narazil na odpor ÚV Slovenské Národní fronty. Dne 23. července 1968 požádala vedoucí tajemnice ÚV SNF Emília Muriňová jménem předsednictva ÚV SNF sekretariát ÚV NF, aby projednávání Statutu NF bylo odloženo na termín od 20. srpna do 8. září a aby stávající návrh nebyl považován za základ jednání v orgánech a organizacích Národní fronty.¹¹² Předsednictvo ÚV SNF se zavázalo, že předloží vlastní návrh Statutu. V noci z 20. na 21. srpen ovšem obsadila republiku vojska pěti států Varšavské smlouvy a Statut Národní fronty Československé socialistické republiky byl nakonec schválen až na plenárním zasedání ÚV NF 19. prosince 1968,¹¹³ za radikálně změněné situace. Budeme se mu věnovat později.

Místo nového spolkového zákona, o jehož přípravě se v době pražského jara uvažovalo, byl nakonec Národním shromážděním schválen zákon č. 128/1968 Sb. ze dne 13. září 1968, o Národní frontě. Zákon se odvolával na Prohlášení hlavních politických organizací Národní fronty ze dne 15. června a v souladu s ním se přihlásil k „humanistickým a demokratickým principům socialismu a pluralitnímu pojetí politického systému“. Národní fronta byla charakterizována jako „politický výraz svazku národů a národností, sociálních vrstev a zájmových organizací“. Byla tedy potlačena zmínka o třídním charakteru svazku a chyběla i zmínka o principu vedoucí úlohy komunistické strany v Národní frontě. Jako organizační princip výstavby NF byl proklamován princip federativní (§ 1). V § 2 bylo uvedeno, že politické strany a „organizace plnící jejich funkci“ mohou působit pouze jako členové NF. Zákonem bylo zakotveno právo stran a organizací „aktivně politicky působit mezi

110 Viz Lašfovka, M. et al.: Pražské spolky, s. 684–686.

111 Návrh jako tisk je uložen in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 168, kart. 211. Je opatřen pozdějšími příписy Evžena Erbana. Ve složce jsou současně uloženy další dokumenty komise pro přípravu Statutu NF.

112 NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 169, kart. 211.

113 Tiskem vydaný Statut Národní fronty z 19. prosince 1968 je uložen in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 169, kart. 211. Srv. též zápis z plenárního zasedání ÚV NF ze dne 19. prosince 1968, uložený in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 142, kart. 195.

občany a dosáhnout tím podílu na tvorbě politiky a na státní moci vykonávané zastupitelskými sbory“. Pro svůj značně liberální charakter byl zákon vnímán jako mrtvě narozené dítě pražského jara a při nejbližší vhodné příležitosti byl z československého právního řádu vymýcen. Stalo se tak zákonem č. 146/1970 Sb. z 21. prosince 1970, kterým se ruší zákon č. 128/1968 Sb., o Národní frontě. Zákon odkázal na ustanovení o úloze Národní fronty, zakotvené v platné ústavě z roku 1960, jež bylo zřejmě zákonodárci považováno za dostačující.

Pražské jaro přineslo větší otevřenost činnosti Národní fronty navenek i dovnitř NF. A naopak zprávy z činnosti Národní fronty se setkávaly s větším zájmem veřejnosti. V průběhu jednání sekretariátu NF ve dnech 16. a 17. září 1968 byl projednán návrh na vytvoření informačního systému Národní fronty a posouzen obsah prvního čísla Informačního zpravodaje Národní fronty, který měl být vydáván pro potřeby členských organizací a orgánů této organizace.¹¹⁴ První číslo zpravodaje skutečně v říjnu 1968 vyšlo. Jeden ze vzácně dochovaných exemplářů prvního čísla je zachován spolu s dalšími čísly Informačního zpravodaje Národní fronty ve fondu Ústřední výbor Národní fronty ČSSR.¹¹⁵ Z čísla byly vyřazeny „závadné“ materiály, s jejichž otištěním se původně počítalo, především rezignační dopis Františka Kriegla a dokumenty ÚV NF a jeho předsednictva, schválené ve dnech 21. a 29. srpna. O nich ještě pojednáme.

Organizační struktura a personální složení vedení Národní fronty v roce 1968

Dne 15. června 1968 byl zvolen novým generálním tajemníkem ÚV NF Evžen Erban.¹¹⁶ Vystřídal Ladislavu Kleňhovou-Besserovou, která na tomto postu působila více než 15 let. Obnovil se tedy původní název této funkce z let 1948–1953, a to i z toho důvodu, že kromě Erbana byli zvoleni ještě další čtyři tajemníci ÚV NF, kteří měli mít každý svou kancelář se sekretářkou. Dne 19. června 1968 se sešla porada předsednictva ÚV NF, jež se usnesla, že funkci předsednictva bude až do přijetí Statutu NF vykonávat reorganizované, personálně méně početné předsednictvo, jež mělo být složeno pouze z předsedy, místopředsedů a generálního tajemníka ÚV NF. Předseda ÚV NF měl v té době 7 místopředsedů, z nichž jeden byl označen jako „úřadující místopředseda“. Byl jím od 11. června slovenský politik František Dvorský. Porady politických organizací NF měly být svolávány pouze k zásadním problémům rozvoje NF. Na zmíněné poradě 19. června byly ustaveny dvě nové komise ÚV NF – pro řešení státoprávních otázek a pro integrační proces v mládežnickém hnutí

114 Srv. zápis ze schůze sekretariátu ÚV NF, konané ve dnech 16. – 17. září 1968 a další materiály z tohoto jednání, NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 196, kart. 243. Viz též elaborát Situace v Národní frontě. Stručný přehled o činnosti ÚV Národní fronty po 21. srpnu 1968, zpracovaný ke dni 19. září. NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 165, kart. 210.

115 NA, ÚV NF ČSSR 1968–1990, nezpracovaný fond (karton označený slovem Statut). Za upozornění na karton děkuji kolegovi Romanu Štéroví.

116 NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 142, kart. 195.

a mezi inteligencí, a předpokládalo se, že bude v červenci 1968 ustavena komise pro přípravu Statutu NF. Návrhy na přijetí nových členů NF měl připravovat k rozhodnutí předsednictvu sekretariát ÚV NF, nikoli příslušná komise, o jejímž zřízení se původně také uvažovalo. Připomeňme, že v té době existovala v sekretariátu ÚV NF následující oddělení: politické, zahraniční, tiskové a publikační, ekonomické a hospodářská správa.

Národní fronta procházela hektickým vývojem a v očekávání nových úkolů bylo na zasedání předsednictva ÚV NF dne 2. října 1968¹¹⁷ bylo usneseno, že budou zřízeny následující komise: politická, koordinační, pro mládež, pro občanská a lidská práva, církevní, národnostní, sociální, kulturní, pro otázky občanů cikánského původu, mezinárodní, tisková, ženská a ekonomická. Neuplynula ovšem dlouhá doba a na plenárním zasedání ÚV NF 19. prosince 1968 bylo rozhodnuto o zřízení odborných komisí: politická, pro koordinaci celostátních akcí, pro mládež, pro občanská a lidská práva, pro otázky sociální, kulturní komise, pro mezinárodní styky, tisková, pro otázky žen, branná a pro rozvoj motorismu. Dále byly zřízeny poradní sbory pro církevní otázky a pro národnostní politiku.¹¹⁸

Po příchodu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 byl internován předseda ÚV NF František Kriegel a odvezen do Moskvy, kde posléze jako jediný československý politik nepodepsal protokol o pobytu vojsk. Předsednictvo ÚV NF hned 21. srpna protestovalo proti vstupu vojsk a vyzvalo lid k „moudrosti, rozvaze a klidu“.¹¹⁹ Následujícího dne navštívili členové předsednictva prezidenta republiky Ludvíka Svobodu a doporučili mu navázat styk s představiteli SSSR. Dne 23. srpna předsednictvo ÚV NF rozhodlo, že do Moskvy doprovodí prezidenta Svobodu za ÚV NF Bohuslav Kučera, předseda Československé strany socialistické.

Plénium ÚV NF, které se sešlo 29. srpna 1968, přijalo Prohlášení ÚV Národní fronty k současné politické situaci.¹²⁰ To požadovalo postupný odchod úzích vojsk, normalizaci života organizací NF a propuštění zadržovaných občanů, i poděkování za „státnickou moudrost, rozvážnost a důslednost“, již při moskevských jednáních projevil Svoboda, Dubček, Smrkovský a Černík. V diskusi zazněly hlasy na podporu Františka Kriegla a obavy o jeho osud. Evžen Erban na to pravil: „Pokud jde o s. Kriegla, na předsednictvu ÚV KSČ se dosud žádné kádrové otázky neřešily.“ Kriegel nebyl jednání přítomen. Erban tím jasně dal najevo, že o Krieglově osudu se nebude rozhodovat v orgánech Národní fronty. Současně Erban informoval, že se jako zástupce NF účastní zasedání vlády.

Plenární zasedání ÚV Národní fronty, konané dne 6. září 1968 v budově ÚV

117 NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 127, kart. 188.

118 NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 142, kart. 195.

119 Viz elaborát Situace v Národní frontě. Stručný přehled o činnosti ÚV Národní fronty po 21. srpnu 1968, zpracovaný ke dni 19. září. NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 165, kart. 210. Zápis ze zasedání předsednictva ÚV NF z 21. 8. 1968 se zřejmě nedochoval nebo nebyl pořízen.

120 NA, ÚV NF 1945–68, inv. č. 142, kart. 195.

KSČ, bylo seznámeno s tím, že František Kriegel předal 2. září předsednictvu ÚV NF žádost o uvolnění z funkce předsedy a to na své schůzi téhož dne vzalo na vědomí, že již předtím ústřední výbor KSČ Krieglovu rezignaci na svém zasedání přijal a jednomyslně doporučil kandidovat do této funkce Evžena Erbanu.¹²¹ Po volbě nového předsedy ÚV NF bylo usneseno, že funkce generálního tajemníka, kterou dosud Erban zastával, nebude obsazena.

Nejdůležitější změny v organizační struktuře Národní fronty přineslo prosazení principu federace, zpočátku v rovině faktické a posléze i v oblasti legislativní a institucionální. Ne náhodou již na zasedání předsednictva ÚV NF dne 2. září 1968 sliboval Evžen Erban, přebírající v tu chvíli fakticky kormidlo Národní fronty, dořešit otázky kolem vybudování České národní fronty.¹²² Ke stabilizaci federální a národních úrovní orgánů Národní fronty a k vymezení jejich působnosti došlo ovšem postupně až po přijetí zákona o československé federaci v říjnu 1968 a zejména pak po změnách ve vedení Komunistické strany Československa v dubnu 1969, kdy v jejím čele stanul ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáv Husák.

Je zjevné, že vývoj v Národní frontě za pražského jara 1968 probíhal poměrně hekticky, ale přitom že její vedení nepředstavovalo nějakou „divokou“ opozici vůči vedení KSČ, zachovávalo vůči němu většinou loajalitu. Významnou výjimku představoval snad jen zatvrzelý postoj Františka Kriegla při jednáních v Moskvě po invazi vojsk na konci srpna 1968, kdy se jako jediný ze špičkových československých politiků odmítl podvolit sovětskému diktátu. Po eliminaci Františka Kriegla přispěli bezprostředně po 21. srpnu k uklidnění situace ve vedení Národní fronty především pragmatici Evžen Erban, bývalý sociální demokrat, a národní socialista Bohuslav Kučera, účastník moskevských jednání, který po návratu o těchto jednáních opakovaně v orgánech NF referoval – pochopitelně ve zcela jiných intencích, než by to byl býval učinil František Kriegel, kdyby k tomu dostal příležitost.

Národní fronta federalizovaná a... normalizovaná

Princip federalizace, který se prosadil ve správě státu přijetím ústavního zákona č. 143/1968 Sb. ze dne 27. října 1968, o československé federaci, později novelizovaným ústavním zákonem č. 125/1970 Sb. ze dne 20. prosince 1970, ovlivnil organizační strukturu Národní fronty zásadním způsobem. Jak jsme již uvedli, federativní princip organizace NF předjímal zákon č. 128/1968 Sb. ze dne 13. září 1968, o Národní frontě.

Ve Statutu Národní fronty ze dne 19. prosince 1968,¹²³ prvním dokumentu to-

121 Srv. zápis ze zasedání předsednictva ÚV NF 2. září 1968 in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 127, kart. 188. Originál Krieglova rezignačního dopisu je přiložen. Zápis ze zasedání ÚV NF dne 6. září 1968 in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 142, kart. 195.

122 NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 127, kart. 188.

123 Tiskem vydaný Statut Národní fronty z 19. prosince 1968 je uložen in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv.

hoto typu po dvou desetiletích existence této organizace, byla v článku 5 stanovena struktura výborů Národní fronty:

- Ústřední výbor Národní fronty ČSSR
- Ústřední výbor Národní fronty ČSR
- Ústřední výbor Národní fronty SSR.

V rámci Národní fronty ČSR a Národní fronty SSR měly působit:

- krajské výbory Národní fronty
- městské výbory Národní fronty v Praze a v Bratislavě
- okresní výbory Národní fronty
- městské, obvodní a místní výbory Národní fronty.

Výbory všech stupňů ustavovaly předsednictvo, předsedu a místopředsedy.

Statut se v preambuli přihlásil k principu vedoucí úlohy KSČ. Národní fronta byla definována jako organizace, jež vyjadřuje „socialistický politický svazek sociálních vrstev, zájmových skupin, národů a národností“, umožňuje jim projevat své zájmy a usiluje o jejich sjednocování. Statut Národní fronty se přihlásil k Akčnímu programu KSČ. Za „jedině možnou“ základnu společnosti označil „základní hodnoty socialistické společnosti, vztah k Sovětskému svazu, k celému socialistickému společenství a pokrokovým silám světa“.

Členy Národní fronty měly být i nadále politické strany a společenské organizace, mimo rámec Národní fronty strany a organizace působit nesměly (článek 1). Článek 2 mimo jiné stanovil, že členové Národní fronty musí uznávat její program a statut. Byl v něm také stanoven mechanismus přijetí do NF a zrušení členství. V článku 3 byla charakterizována práva členů NF. Strany a organizace sdružené v NF se měly podílet na vypracování „jednotného politického programu Národní fronty“ a na „tvorbě, realizaci a kontrole politiky ve státě“. Dále jsou stanovena práva, vztahující se k volebnímu systému (podíl na stanovení zásad volebního systému a volebního programu, podávání návrhů na poslance zastupitelských sborů), k výborům Národní fronty (právo podávat podněty a žádat o pomoc), ke státním orgánům (v rámci NF s nimi spolupracovat při plnění úkolů). V neposlední řadě byl stanoven mechanismus a princip koordinace „celostátních, národních a významných místních akcí“.

Statut Národní fronty stanovil povinnosti členů NF, mimo jiné „vychovat k socialistickému vlastenectví, proletářskému internacionalismu, k mírovému soužití národů na zásadách svobod a vzájemné úcty“ (čl. 4). Článek 6 potvrdil dosavadní delegační princip ustavování výborů Národní fronty – počet delegátů stanovovaly příslušné výbory se zohledněním na „politický, společenský význam“ stran a orga-

č. 169, kart. 211. Srv. též zápis z plenárního zasedání ÚV NF ze dne 19. prosince 1968, uložený in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 142, kart. 195.

nizací a s přihlédnutím k počtu jejich členů, výběr delegátů náležel do kompetence členských organizací NF. Byl současně potvrzen princip dohody při přijímání závěrů (čl. 7). Bylo pak deklarováno, že „členské organizace jsou samostatné a ve vzájemných vztazích v Národní frontě rovnoprávné“. Zásadní dohody byly závazné pro členské organizace (dílní dohody měly doporučující charakter). Dohody vyšších orgánů byly směrodatné pro práci orgánů nižších. V dalších člancích byly potom popsány kompetence jednotlivých orgánů Národní fronty, jimiž byly jednotlivé výbory, konference NF a revizní komise při výborech NF.

Za povšimnutí stojí rozsahem skromné ustanovení ve Statutu, týkající se konferencí NF (čl. 14). Ty mohly výbory NF svolávat k projednání závažných úkolů a důležitých vnitropolitických a zahraničních otázek. Konferencí se měly účastnit delegace organizací NF podle klíče, stanoveného příslušným výborem. K účasti mohli být přizváni také významní představitelé politického a veřejného života. Bylo jasné, že konference měly ve vztahu k výborům NF úlohu podřízenou.

Dokument Statut Národní fronty je pozoruhodným dokladem své doby. Jsou v něm promíšeny myšlenky pražského jara a reformních snah komunistické strany s novými již principy nastupující obnovy a normalizace státního socialismu.

Bod stabilizace – celostátní konference Národní fronty ČSSR v lednu 1971

Normalizační podoba Národní fronty a její struktura byly kodifikovány v dokumentech celostátní konference Národní fronty ČSSR, konané dne 27. ledna 1971. Konkrétně jde o dokument, který nese název Národní fronta Československé socialistické republiky a hlavní principy její činnosti, který fakticky nahradil Statut Národní fronty z roku 1968.¹²⁴ Oproti předchozímu období po roce 1948 vznikla struktura stabilizovaná, fungující v dalších dvou desetiletích ve všech svých segmentech podle stanovených pravidel, s poměrně jasně stanovenými úkoly jednotlivých organizačních složek.

Markantní změnu přinesl dokument Národní fronta Československé socialistické republiky a hlavní principy její činnosti v charakteristice NF, lišící se od znění Statutu z roku 1968. Národní fronta byla definována jako „třídní svazek dělníků, rolníků, inteligence a ostatních vrstev pracujících“ a jako „revoluční svazek komunistů s členy dalších politických stran, společenských organizací a politicky neorganizovaných občanů všech národností žijících na území našeho státu“. Byl tedy zdůrazněn třídní a revoluční charakter organizace a na několika místech byl vyzdvížen princip vedoucí úlohy KSČ. Národní fronta měla sdružovat „socialisticky oddané občany“, pro něž je rozvíjení socialismu „životním zájmem a cílem“. Národní fronta měla přispívat k „ideovému a politickému sjednocování společnosti“. Získává

124 Viz Celostátní konference Národní fronty ČSSR, Praha 27. ledna 1971. Praha 1971, s. 33. Dokument uložen in: NA, ÚV NF ČSSR, kart. 1 (nezpracovaný fond). Ke konferenci srv. Matoušek, Stanislav – Trávníček, Tomáš: Národní fronta ČSSR v období budování socialistické společnosti. Praha 1989, s. 51n.

ní a politické sjednocování tříd, společenských vrstev a občanů bylo označeno za hlavní obsah činnosti Národní fronty. Namísto poněkud neujasněné vize plurality a participace probleskující v době pražského jara přichází či se vrací jako dominující idea sjednocení občanů a jejich organizací „k dalšímu rozkvětu socialistické vlasti“ pod vedením komunistické strany.

Ve srovnání se Statutem z roku 1968 dokument Národní fronty z ledna 1971 nepředpokládal například již spolupráci organizací NF při stanovení zásad volebního systému či iniciativu organizací při podávání návrhů na poslance zastupitelských vzorů. Ve vztahu k zastupitelským orgánům, státním orgánům a institucím měla Národní fronta působit při přípravě a organizování voleb, vytvářet podmínky pro činnost poslanců a spolupracovat se zastupitelskými sbory a jejich výkonnými orgány při naplňování jejich programů.

V dokumentu Národní fronta Československé socialistické republiky a hlavní principy její činnosti z roku 1971 byla znovu zopakována zásada, která se v rámci Národní fronty udržela v podstatě i v době pražského jara, že totiž mimo rámec Národní fronty nesmí působit žádná společenská organizace (tedy politická strana a dobrovolná organizace). Organizace NF naopak měly „z přesvědčení uznávat vedoucí úlohu Komunistické strany Československa“ a vyjadřovat „důležité a socialistickému prospěšné společenské zájmy.“

Dokument Národní fronta Československé socialistické republiky a hlavní principy její činnosti z roku 1971 vymezil strukturu výborů NF podle federativní zásady:

Ústřední výbor Národní fronty ČSSR

Ústřední výbor Národní fronty ČSR – Ústřední výbor Národní fronty SSR

Krajské výbory Národní fronty ČSR a SSR

Okresní výbory Národní fronty ČSR a SSR

Městské výbory Národní fronty ČSR a SSR

Obvodní výbory Národní fronty ČSR a SSR

Místní výbory Národní fronty ČSR a SSR

Jestliže v úvahách a dokumentech z roku 1968 prolínaly ideje partnerství a rovnoprávnosti členských organizací, v dokumentu z roku 1971 byla zdůrazněna zásada demokratického centralismu, zejména ve vztazích mezi orgány Národní fronty. Usneseními orgánů NF byly povinny se řídit také jednotlivé členské organizace, jež se měly rozvíjet jako „jednotné celky“. Znovu byl potvrzen princip delegování při výstavbě orgánů Národní fronty. Počet zástupců jednotlivých stran a organizací měl být i nadále stanoven „podle jejich postavení a společenského významu“.

V dokumentu nebyly vůbec zmíněny konference Národní fronty. Byly však nadále svolávány celostátní konference, a dále pak konference republikové, krajské a okresní. Na konference různých stupňů nebyli zástupci voleni, ale delegováni

jednotlivými organizacemi podle klíče, stanoveného vždy svolavatelem konference. Iniciativní role při svolávání konferencí příslušela výborům NF, v praxi však bylo svolání a stanovení obsahu jednání konferencí a jejich závěrů nemyslitelné bez projednání v aparátu KSČ.

V čele jednotlivých výborů Národní fronty stál předseda. Uplatněním principu vedoucí úlohy komunistické strany se jevila dlouhodobě dodržovaná zásada, že do čela výborů NF byli voleni špičkoví funkcionáři komunistické strany na příslušné úrovni. V čele ÚV NF ČSSR stál generální tajemník ÚV KSČ, do čela ÚV NF obou republik byli voleni členové předsednictva ÚV KSČ, předsedy KV NF a OV NF byli ustanovováni vedoucí tajemníci KV KSČ a OV KSČ atd.¹²⁵ Na konferencích byla volena rovněž předsednictva příslušných výborů Národní fronty a při těchto výborech fungovaly revizní komise. Existoval více méně pevně daný klíč k tvorbě předsednictev příslušných výborů. Například v předsednictvu ÚV NF ČSSR, zvoleném na celostátní konferenci NF ČSSR v lednu 1971, zasedl jako předseda generální (tehdy ještě označovaný jako první) tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák, funkce místopředsedů náležely příslušnému tajemníku ÚV KSČ Josefu Kempnému, který byl v roce 1971 též předsedou později zrušeného byra pro práci KSČ v českých zemích, a prvnímu tajemníku ÚV KSS Jozefu Lenártovi (oba byli současně členy předsednictva ÚV KSČ) a dále osobě, která byla označována jako „úřadující místopředseda“ – tím se stal prof. Dr. Tomáš Trávníček, CSc. Ten se jako jediný věnoval práci ÚV NF ČSSR výhradně. Současně byl zvolen ústřední tajemník ÚV NF ČSSR, jímž se stal Miloslav Vacík. Zbývajících 15 členů ÚV NF ČSSR bylo obsazeno podle následujícího klíče: 2 zástupci ÚV NF ČSR a ÚV NF SSR, 4 zástupci nekomunistických politických stran a 9 zástupců největších společenských organizací.¹²⁶ Do výborů Národní fronty všech stupňů byli jejich členové delegováni svými organizacemi, přičemž výběr byl vždy konzultován s příslušným orgánem komunistické strany a podléhal jeho souhlasu.

Na všech úrovních řízení s výjimkou místních výborů byly vytvářeny revizní komise, které kontrolovaly plnění úkolů v oblasti finanční a hospodářské. Ovšem, jak se uvádělo v dobové literatuře „nepřísluší jim kontrola plnění politických úkolů.“¹²⁷ Pro aktuální potřeby si orgány NF vytvářely „pomocné orgány“ – komise a aktivity – trvalé i dočasné. V jejich čele vždy stál člen výboru NF, pléna nebo předsednictva.¹²⁸

Věnovali jsme velké místo dokumentu Národní fronta Československé socialis-

125 Podrobněji k mechanismu výběru vedoucích funkcionářů Národní fronty viz: Matoušek, Stanislav: Postavení Národní fronty v politickém systému ČSSR. [Praha 1975], s. 183.

126 Tato struktura předsednictva zůstala zachována dlouhodobě – srv. Brzák, Josef a kol.: Společenské organizace a socialistický politický systém. Část 3, Národní fronta a rozvoj socialistické demokracie. [Praha] 1988, s. 25.

127 Tamtéž, s. 26.

128 Tamtéž, s. 27.

tické republiky a hlavní principy její činnosti z roku 1971, který měl velký význam pro další utváření struktury Národní fronty. Je však třeba říci, že na konferenci v roce 1971 nebyl tento text dokumentem prvořadého významu (nebyl dokonce uveřejněn ani v dobovém tisku). Základní směrnice pro další práci Národní fronty vždy čerpali funkcionáři z projevů představitelů KSČ, které zaznívaly na konferencích a dalších schůzích NF. To nejpodstatnější na celostátní konferenci v lednu 1971 zaznělo v referátu prvního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka, který byl vzápětí postaven do čela ÚV NF ČSSR. Husák připomněl historické tradice, k nimž se Národní fronta hlásila (poměrně zmatečné bylo přihlášení k linii „jednotné a lidové fronty“, chronologicky přitom vymezené třicátými léty) a k historickému milníku, který představoval Únor 1948. Závazný pro analýzu chyb a omylů uplynulého období měl být dokument Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ (v projevu byla chybně použita spojka „od“ místo „po“), který byl schválen na zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970.¹²⁹

Nedlouho po konání celostátní konference Národní fronty se konaly konference Národní fronty SSR (1. března 1971) a konference Národní fronty ČSR (9. března 1971). Za nimi potom následovaly konference v krajích a okresech. Řetěz konferencí potvrdil překonání „krizového vývoje“ na konci šedesátých let, organizační a programovou konsolidaci Národní fronty a její přináležitost systému, jemuž dominovala komunistická strana. Postupně došlo k precizaci (faktické a postupně i v podobě nové legislativy) úlohy orgánů Národní fronty, zejména ve vztahu k zastupitelským sborům a státním orgánům, k orgánům justice a lidové kontroly. Orgány Národní fronty a jednotlivých členských organizací měly přispívat k plnění hospodářských a sociálních úkolů, obsažených v pětiletých plánech rozvoje národního hospodářství, k výchově „socialistického člověka“ i k rozvíjení činnosti, podporující mezinárodní politiku KSČ. Některé akce významně ovlivňovaly tvář obcí (zejména Akce Z, v jejímž rámci se vybuďovalo mnoho veřejně prospěšných objektů).

Národní fronta a „perestrojka“

Daň za stabilizaci systému Národní fronty za normalizace můžeme spatřovat v jisté strnulosti v oficiálních strukturách NF a jejích organizací, v ritualizaci úkonů a v poklesu spontaneity. Jistou nadějí části společnosti přinášela „perestrojka“, uplatňující se v Sovětském svazu po nástupu Michaila Sergejeviče Gorbáčova do čela Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1985. Některé Gorbáčovovy postupy se setkávaly s většinou nevyslovovanou nedůvěrou vedení KSČ, ale nová linie nemohla zůstat na politiku KSČ bez vlivu. Na plenárním zasedání ÚV NF ČSSR, konaném dne 17. listopadu 1988, generální tajemník ÚV KSČ a nový předseda ÚV NF ČSSR Miloš Jakeš proklamoval, že Národní fronta se má stát „otevřenou platformou“ pro všechny,

¹²⁹ Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Rezoluce o aktuálních otázkách jednoty strany schválená na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970. Praha 1971.

kteří chtějí „poctivě přiložit ruku ke společné práci“ při budování vlasti na socialistických principech, platformou, jež „reálně skýtá široký prostor pro uplatňování socialistického pluralismu“¹³⁰ který má být nadále rozvíjen a podporován.

Miloš Jakeš se současně přihlásil k pojetí lidských práv jako souboru práv politických, občanských, sociálních, ekonomických a kulturních. Zabezpečování lidských práv označil za prioritní směr politiky KSČ. Oznámil, že v prosinci toho roku bude na Fóru československé veřejnosti k 40. výročí vyhlášení Všeobecné deklarace lidských práv a Dne lidských práv, který měl svolat ÚV NF ČSSR s Československým sdružením pro Spojené národy, ustaven Výbor československé veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci.¹³¹ V Jakešově projevu zazněla rovněž informace, že bude ustavena komise KSČ a NF ČSSR, jejímž úkolem bude příprava nové ústavy.¹³² Předsedou komise byl zvolen Miloš Jakeš a mezi jejími členy čteme i jméno budoucího, polistopadového premiéra Mariána Čalfy, který je ovšem mylně uveden s příjmením Milan.

Zbýval však již jen pouhý rok do počátku „sametové revoluce“. Přeměna Národní fronty byla jen jedním z úkolů, které si nové, Jakešovo vedení KSČ vytyčilo. Současně se připravovala ekonomická reforma, byly zahájeny práce na nové ústavě a dalších legislativních normách (ochrana přírodního prostředí, rodinná politika, ochrana práv spotřebitele ad.) a organizačními změnami měla projít i samotná komunistická strana. V aparátu současně stále probleskovaly silné pochyby, zda je opravdu nutné přijímat všechny sovětské vzory, směřující často poněkud nekonceptně k „přestavbě“ společnosti... Události 17. listopadu 1989 a po nich následující vývoj náběhy ke změně v charakteru Národní fronty antikovaly.

Členské organizace Národní fronty v období let 1971–1989

K důležitým projevům stabilizace státního socialismu v Československu po potlačení reformního procesu pražského jara patřila fixace struktury Národní fronty a jejich členských organizací. Nově se do ní promítla federalizace státu. Nejdůležitější společenské organizace budovaly jak federální, tak národní orgány, jiným byl ovšem vyhrazen pouze národní rámec působení. Šlo o některé zájmové organizace a o organizace národnostních menšin (působnost Polského svazu kulturně osvětového byly omezena dokonce jen na Severomoravský kraj). Působit v celostátním měřítku bylo rovněž zapovězeno nekomunistickým politickým stranám.

Důležité ovšem bylo, že některé společenské organizace a sdružení působily mimo rámec Národní fronty.¹³³ Šlo o některé zájmové organizace, profesní sdružení

130 Národní fronta ČSSR. Plenární zasedání ústředního výboru Národní fronty ČSSR: Praha 17. 11. 1988. Sborník příspěvků. Praha 1988, s. 4.

131 Tamtéž, s. 5.

132 Tamtéž, s. 10. Složení komise viz tamtéž, s. 76–77.

133 Přehled společenských organizací, včetně těch, které působily mimo rámec Národní fronty, viz Řehůřek, Miloš: Společenské organizace v Československu. Praha 1985, s. 268–270.

(např. Jednota československých právníků, Federální svaz architektů či Československá lékařská společnost Jana Evangelisty Purkyně – všechny budovaly i národní organizace), ale zejména mimo rámec Národní fronty zůstaly tvůrčí svazy, konkrétně šlo o Svaz československých skladatelů, Svaz československých spisovatelů, Svaz československých dramatických umělců a Svaz československých výtvarných umělců. Uvedené umělecké svazy nebudovaly národní organizace.¹³⁴ Dodejme, že mimo rámec Národní fronty působily také spolky, existující podle staré spolkové legislativy, jak byly například pražské spolky Společnost bratří Čapků, Pěvecký spolek Hlahol, Mozartova obec, Společnost Boženy Němcové, Klub za starou Prahu či Veleobec baráčníků.¹³⁵

Přehled organizací Národní fronty, který uvádím, se vztahuje ke dni 1. 5. 1987.¹³⁶ Zachovávám jejich pořadí, jak je uvedeno v dobové literatuře, neboť toto pořadí vyjadřuje jistou dobovou hierarchii. Uvádím současně název ústředního orgánu.

Národní fronta ČSSR

Název	nejvyšší orgán
Komunistická strana Československa	ústřední výbor
Revoluční odborové hnutí	Ústřední rada odborů
Socialistický svaz mládeže	ústřední výbor
Československý svaz žen	ústřední výbor
Svaz družstevních rolníků ČSSR	ústřední výbor
Ústřední rada družstev	výbor
Svaz československo-sovětského přátelství	ústřední výbor
Československý svaz tělesné výchovy	ústřední výbor
Svaz pro spolupráci s armádou	ústřední výbor
Československý svaz protifašistických bojovníků	federální ústřední výbor
Svaz požární ochrany	federální výbor
Československý červený kříž	federální výbor
Československá vědeckotechnická společnost	ústřední rada
Socialistická akademie ČSSR	ústřední výbor
Svaz invalidů	federální výbor
Československý svaz novinářů	ústřední výbor
Svaz československých filatelistů	ústřední výbor

134 Ke konsolidaci uměleckých svazů za normalizace srv. Mervart, Jan: Kultura v karanténě. Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace. Praha 2015, s. 44n.

135 Srv.: Řehůřek, M.: Společenské organizace v Československu, s. 271–274.

136 Převzato z: Matoušek, S. – Trávníček, T.: Národní fronta ČSSR v období budování socialistické společnosti, s. 61–65.

Národní fronta ČSR

Komunistická strana Československa	ústřední výbor
Československá strana socialistická	ústřední výbor
Československá strana lidová	ústřední výbor
Revoluční odborové hnutí v ČSR	Česká odborová rada
Socialistický svaz mládeže v ČSR	český ústřední výbor
Český svaz žen v ČSR	ústřední výbor
Svaz družstevních rolníků v ČSR	český výbor
Český svaz výrobních družstev	ústřední výbor
Český svaz spotřebních družstev	ústřední výbor
Český svaz bytových družstev	ústřední výbor
Svaz československo-sovětského přátelství v ČSR	český ústřední výbor
Československý svaz tělesné výchovy v ČSR	český ústřední výbor
Svaz pro spolupráci s armádou v ČSR	český ústřední výbor
Český svaz protifašistických bojovníků	ústřední výbor
Svaz požární ochrany v ČSR	ústřední výbor
Československý červený kříž v ČSR	český ústřední výbor
Československá vědeckotechnická společnost v ČSR	česká rada
Socialistická akademie ČSSR v ČSR	český ústřední výbor
Svaz invalidů v ČSR	ústřední výbor
Český svaz novinářů	ústřední výbor
Svaz českých filatelistů	ústřední výbor
Český svaz chovatelů	ústřední výbor
Český svaz včelařů	ústřední výbor
Český rybářský svaz	ústřední výbor
Český myslivecký svaz	ústřední výbor
Český zahrádkářský svaz	ústřední výbor
Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti	ústřední výbor
Polský svaz kulturně osvětový	hlavní výbor

Národní fronta SSR

Komunistická strana Slovenska	ústřední výbor
Strana slovenskej obrody	ústřední výbor
Strana slobody	ústřední výbor
Revoluční odborové hnutí v SSR	Slovenská odborová rada
Socialistický svaz mládeže v SSR	slovenský ústřední výbor
Slovenský svaz žen	ústřední výbor
Svaz družstevních rolníků v SSR	slovenský výbor
Slovenský svaz výrobních družstev	ústřední výbor
Slovenský svaz spotřebních družstev	ústřední výbor

Slovenský svaz bytových družstev	ústřední výbor
Svaz československo-sovětského přátelství v SSR	slovenský ústřední výbor
Československý svaz tělesné výchovy v SSR	slovenský ústřední výbor
Svaz pro spolupráci s armádou v SSR	slovenský ústřední výbor
Slovenský svaz protifašistických bojovníků	ústřední výbor
Svaz požární ochrany v SSR	ústřední výbor
Československý červený kříž v SSR	slovenský ústřední výbor
Československá vědeckotechnická společnost v SSR	slovenská rada
Socialistická akademie ČSSR v SSR	slovenský ústřední výbor
Svaz invalidů v SSR	ústřední výbor
Slovenský svaz novinářů	ústřední výbor
Svaz slovenských filatelistů	ústřední výbor
Slovenský svaz chovatelů	ústřední výbor
Slovenský svaz včelařů	ústřední výbor
Slovenský rybářský svaz	ústřední výbor
Slovenský myslivecký svaz	ústřední výbor
Slovenský svaz zahrádkářů	ústřední výbor
Kulturní svaz maďarských pracujících v ČSSR	ústřední výbor
Kulturní svaz ukrajinských pracujících v ČSSR	ústřední výbor

V rámci Národní fronty působily rovněž výbory, činné především na mezinárodním poli:¹³⁷

- Československý mírový výbor – vznikl v roce 1949 po výzvě Světového kongresu obránců míru jako Československý výbor obránců míru, zakládající člen Světové rady míru.¹³⁸ Na národní úrovni působila Česká mírová rada a Slovenská mírová rada.
- Československý výbor solidarity s národy Asie, Afriky a Latinské Ameriky – vznikl v roce 1962 jako Výbor solidarity s národy Afriky. Jeho činnosti napomáhal Fond míru a solidarity Národní fronty, založený již v roce 1961.
- Československý výbor pro evropskou bezpečnost a spolupráci, vznikl v červnu 1970, člen Mezinárodního výboru pro evropskou bezpečnost a spolupráci, vytvořeného v roce 1972
- Československý výbor na obranu práv chilského lidu, vznikl v roce 1973, v roce 1985 převzal jeho poslání a činnost Československý výbor solidarity s národy Asie, Afriky a Latinské Ameriky

137 K nim srv. Matoušek, S. – Trávníček, T.: Národní fronta ČSSR v období budování socialistické společnosti, s. 102–120; Bouška, Ludvík a kol.: Národní fronta Československé socialistické republiky. Praha 1987, s. 210–212.

138 K němu srv. též Brož, Václav a kol.: Hospodářsko-politická rukověť. 2. díl, Společenské a kulturní organizace. Praha 1968. s. 1024.

Výbory měly kolektivní i individuální členství. Český mírový výbor se mohl ve své činnosti opírat o dobrovolný aktiv zahrnující asi 10 000 lidí. Jeho součástí byly i kolektivy působící v podnicích, v zemědělství i v dalších institucích.

Odraz oživení a stabilizace Národní fronty v její ediční činnosti (1968–1989)

Oživení činnosti Národní fronty v roce 1968 a její stabilizace po roce 1969 a zejména po její celostátní konferenci v roce 1971 se projevily také v její ediční produkci, která byla zaměřena především na její funkcionářský aktiv. Jestliže v padesátých a šedesátých letech se produkce Národní fronty vyčerpávala především brožurkami s projevy nejvyšších představitelů strany, vlády a NF, je pohled na období od roku 1968 přece jen pestřejší. V kapitole o roce 1968 jsme se zmínili o Zpravodaji (původně Informačním zpravodaji) Ústředního výboru Národní fronty ČSSR, který začal vycházet v říjnu toho roku. V sedmdesátých a osmdesátých letech se k němu přidaly obdobné tiskoviny, vydávané oběma národními ústředními výbory NF: Národní fronta: metodický a informační zpravodaj ústředního výboru Národní fronty ČSR a Bulletin Ústředního výboru Národního frontu Slovenskej socialistickej republiky. Všechny tisky byly určeny pouze pro vnitřní potřebu a přinášely většinou projevy vedoucích představitelů KSČ, vlády a parlamentu, dokumenty komunistické strany, Národní fronty (zde šlo o zprávy o zasedáních orgánů NF a na nich schválená usnesení, projevy funkcionářů, volební programy organizací NF ad.), informační články, zprávy o zasedáních různých organizací a jejich dokumenty.

Na pomoc funkcionářům a aktivistům NF vydávalo politickoorganizační oddělení ÚV NF Mimořádné texty Zpravodaje ÚV NF ČSSR, některé brožury pak vycházely mimo tuto řadu samostatně. Tyto texty byly věnovány nejdůležitějším aspektům činnosti Národní fronty, například jejímu základnímu pojetí,¹³⁹ spolupráci s národními výbory a procesu voleb,¹⁴⁰ spolupráci se státními orgány v oblasti sociální politiky¹⁴¹ či působení Národní fronty a jejích organizací na upevňování právního vědomí obyvatel.¹⁴² Vycházely rovněž různé směrnice, příručky, prohlášení či názorné propagační materiály o činnosti orgánů a organizací Národní fronty.¹⁴³

139 Pavlík, Miroslav: Národní fronta – pevný svazek dělníků a rolníků. Praha 1974.

140 Balík, Hubert: Národní výbory, národní fronta a volby. Praha 1976. Soldát, Václav: Cesty spolupráce: Národní výbory a Národní fronta. Praha 1979. Matoušek, Stanislav: Postavení Národní fronty v politickém systému ČSSR. Praha 1975; týž: Volební soustava ČSSR. Praha 1976.

141 Náměty na další prohloubení spolupráce organizací Národní fronty se státními orgány v oblasti sociální politiky. Praha 1977.

142 Národní fronta a její místo při upevňování socialistického právního vědomí. Praha 1975.

143 Náměty alespoň Soubor nejdůležitějších údajů charakterizujících činnost národních výborů a Národní fronty ČSR v období 1976–1980. Praha 1981.

Zánik Národní fronty v Československu (1989–1990)

Poslední měsíce existence Národní fronty zůstávají výzvou pro badatele. Vzhledem k tomu, že prameny nejsou dochovány v úplnosti, resp. nejsou zatím uspořádány, byl autor odkázán pouze na některé dostupné informace charakteru spíše útržkovitého. Bude na příštích historících, aby zhodnotili úlohu orgánů a představitelů Národní fronty po listopadu 1989, kdy již zdánlivě pro tuto monstrózní organizaci nezbýval žádný *raison d'être*. Budoucí badatelé zhodnotí, nakolik sehrál formát Národní fronty svou roli při pokojném předání moci, při jednáních tradičních a nových politických sil, při volbě prezidenta Václava Havla, při obměně poslanců zákonodárných sborů nebo obměně soudců či při distribuci prostředků novým politickým subjektům a jejich materiálního vybavení. Docházelo z dnešního hlediska k překvapivým kombinacím, například prostory Občanskému fóru poskytl český ústřední výbor Svazu československo-sovětského přátelství...

Dochované dokumenty Ústředního výboru Národní fronty ČSR svědčí o tom, že tento orgán do poslední chvíle fungoval rutinně a – nutno dodat – vcelku loajálně k nově se tvořícím mocenským strukturám. Lze předpokládat, že podobně fungovaly i ÚAV NF ČSSR a ÚAV NF SSR. ÚAV ČSR dokonce přijímal za členy Národní fronty do posledního okamžiku nově vzniklé dobrovolné organizace – například na schůzi předsednictva ÚV NF ČSR dne 17. ledna 1990 se stal členskou organizací NF Český svaz mužů. Ještě 11. dubna byly kladně posouzeny přihlášky Svobodné rolnické strany, Republikánské strany československého venkova a Strany moravského venkova. Prvně uvedená strana však vzápětí (17. dubna) telegramem od členství odstoupila.¹⁴⁴

Legálního rámce působení ostatně muselo využít i Koordinační centrum Občanského fóra, aby získalo oprávnění k právním úkonům (přijímání darů, uzavírání nájemních smluv atd.). Podle Václava Pavlíčka získalo OF v prosinci 1989 povolení působit jako hnutí občanů poté, co 7. prosince 1989 jeho představitelé požádali Ministerstvo vnitra a životního prostředí ČSR o legalizaci podle zákona o dobrovolných organizacích z roku 1951 a předložili organizační řád.¹⁴⁵ Toto provizorium trvalo ovšem jen do 23. ledna 1990, kdy byl Federálním shromážděním ČSSR schválen zákon č. 15/1990 Sb. o politických stranách. Tímto zákonem byly Občanské hnutí a Veřejnost proti násilí vyhlášeny za politická hnutí. To už ovšem vývoj šel k zásadní proměně spolkového zákonodárství a politického systému, v němž již neměla místo právní kodifikace vedoucí úlohy komunistické strany.

Změnou tvářnosti procházela pochopitelně také Národní fronta. Předsednictvo ÚV NF ČSSR se ještě 22. listopadu 1989 přihlásilo k linii vedení KSČ. Dne 3. pro-

144 Srv. zápisy z obou uvedených zasedání, uloženy in: NA, ÚV NF ČSR, kart. 28 (neuspořádaný fond). Za upozornění na dokumenty ÚV NF ČSR z roku 1990 vděčím kolegovi Romanu Štéroví.

145 K odstavci srv. Pavlíček, Václav: O historických zdrojích právní úpravy politických stran na území České republiky. In: Týž: O české státnosti. Úvahy a polemiky, sv. 3. Demokratický a laický stát. Praha 2009, s. 224–225.

since 1989 se ve Valdštejnském paláci v Praze sešlo shromáždění politických stran a organizací Národní fronty ČSSR. Po informaci o rezignaci Miloše Jakeše na funkci předsedy ÚV NF ČSSR bylo usneseno, že funkce již nebude volena a v řízení schůzí se budou po dvou měsících střídát představitelé jednotlivých stran a organizací.¹⁴⁶ Prvním předsedajícím Národní frontě ČSSR byl zvolen předseda Československé strany socialistické Bohuslav Kučera, řízením sekretariátu byl pověřen Josef Krejčí, zástupce Československého mírového výboru.

Dne 11. února 1990 na společné schůzi¹⁴⁷ dospěli představitelé stran a společenských organizací k názoru, že dosavadní platforma Národní fronty je překonána a má být ustaveno Shromáždění představitelů politických stran a společenských organizací ČSSR, jež převezme všechny organizační, ekonomické a odborné činnosti dosavadního ÚV NF ČSSR. Práce Shromáždění se měla řídit principy otevřenosti, dobrovolnosti, rovnosti, demokratického konsenzu, federativního uspořádání a principem delegačním.

Účastníci Shromáždění představitelů politických stran a společenských organizací ČSSR se dne 7. února 1990 dohodli ukončit k témuž dni činnost orgánů ÚV NF ČSSR v dosavadním pojetí a s dosavadním názvem. Úkoly orgánů ÚV NF ČSSR mělo převzít po dočasnou dobu Shromáždění (do založení nové organizace, jejíž vznik se předpokládal v souvislosti s nově připravovaným zákonem o sdružování). Jako sídlo Shromáždění představitelů politických stran a společenských organizací se uvádí Valdštejnské nám. 4, Praha 1.¹⁴⁸

K podobnému vyústění šel i vývoj v Národní frontě ČSR. Na zasedání předsednictva ÚV NF ČSR dne 21. března 1990 bylo usneseno, že bude zpracováno nové pojetí Národní fronty a bude podán návrh ministerstvu vnitra, aby zaregistrovalo nový subjekt pod názvem NF – Sdružení politických stran, hnutí a společenských organizací.¹⁴⁹ Téhož dne bylo v Bratislavě na zasedání předsednictva ÚV NF SR za účasti představitelů nových politických stran, hnutí a sdružení rozhodnuto vytvořit jako právního nástupce ÚV NF SR Sdružení politických stran a společenských organizací.¹⁵⁰ „Kulatý stůl“ rozhodujících politických sil a hnutí ČR 2. dubna 1990 došel ovšem jednomyslně k doporučení zrušit Národní frontu v České republice. Pokud by jednotlivé společenské organizace, strany a hnutí cítily potřebu vytvo-

146 Základna vzájemných dohod. Prohlášení Národní fronty ČSSR. Rudé právo, roč. 70, č. 285, 4. 12. 1990, s. 1.

147 K tomu srv. Pavlíček, V. – Vošahlíková, P. – Klementová, J.: Analýza činnosti Národní fronty od jejího vzniku do současnosti, s. 171–172.

148 Co místo NF ČSSR? In: Rudé právo, roč. 70, č. 33, 8. 2. 1990, s. 4. V literatuře se 7. únor 1990 uvádí jako den, kdy byla „ukončena činnost Národní fronty“. Čapka, František: Dějiny země Koruny české v datech. Praha 1999, s. 831.

149 Zápis ze zasedání předsednictva ÚV NF ČSR ze dne 21. března 1990. In: NA, ÚV NF ČSR, kart. 28 (neuspořádaný fond).

150 Pavlíček, V. – Vošahlíková, P. – Klementová, J.: Analýza činnosti Národní fronty od jejího vzniku do současnosti, s. 173.

řit nějaký nadstavbový orgán, měl vzniknout spontánně zdola na základě dohody mezi členy. Náklady by hradily členské organizace ze svých prostředků. „Kulatý stůl“ doporučil předsedovi České národní rady, aby spolu s předsedou vlády České republiky ustavil komisi pro ukončení činnosti NF ČR po stránce hospodářské a funkční.¹⁵¹ Předsednictvu ÚV NF ČR, které se sešlo 11. dubna, nezbylo než vzít rozhodnutí „kulatého stolu“ na vědomí. Přítomní představitelé ustavili Sdružení společenských organizací, jež mělo zabezpečovat právní a majetkové závazky bývalé NF ČR.¹⁵² Vedením Sdružení byl pověřen dosavadní místopředseda ÚV NF ČR Rudolf Dušek. K zápisu přiložený Návrh zásad charakteru a výstavby Sdružení společenských organizací České republiky je zajímavým dobovým dokumentem, kterým se ovšem již nikdo hlouběji nezabýval.

Symbolické „poslední slovo“ o Národní frontě bylo v legislativní oblasti řečeno dne 20. září 1990, kdy byl Federálním shromážděním ČSFR schválen ústavní zákon č. 376/1990 Sb., kterým se mění Ústava České a Slovenské federativní republiky ve znění pozdějších předpisů, který vypustil z ústavy dosavadní článek 6 o Národní frontě a určil postup při vypořádání majetku Národní fronty.

Vedoucí představitelé Národní fronty (1948–1990)

Sestavení přehledu vedoucích představitelů Národní fronty není tak snadné, jak by se zdálo, zvláště pokud bychom chtěli určit přesné datum nástupu do funkce a odchodu z nich.¹⁵³ Volba totiž nejednou neprobíhala v příslušných orgánech této organizace, vysoké funkce byly primárně chápány jako stranické úkoly, jimiž byli pověřováni nejvyššími stranickými orgány. A těmito orgány jich také byli zbavováni. Například již zmíněný František Kriegel sice korektně adresoval svůj návrh na rezignaci z funkce předsedy 2. září 1968 předsednictvu ÚV NF (je to možná jediný dochovaný rezignační dopis tak vysokého funkcionáře NF),¹⁵⁴ ovšem na plenárním zasedání ÚV NF 6. září bylo konstatováno, že jeho rezignaci již projednalo zasedání ÚV KSČ, přijalo ji jednomyslně a doporučilo kandidovat do funkce Evžena Eršana.

Krieglův odchod, který se odehrál alespoň zčásti před očima veřejnosti, představoval však spíše výjimku. Obvyklejším způsobem odchodu funkcionářů bylo jejich mizení. Extrémním případem bylo zmizení místopředsedy ÚAV NF Rudolfa Slánského, jednoho z hrdinů únorové revoluce z roku 1948, který se poté objevil až v soudní síni, kde se obviňoval z nejstrašnějších zločinů, donucen k tomu

151 Doporučeno zrušit Národní frontu. In: Rudé právo, roč. 70, č. 79, 3. 4. 1990, s. 3.

152 Zápis ze zasedání Sdružení společenských organizací ČR ze dne 11. dubna 1990. In: NA, ÚV NF ČSR, kart. 28 (neuspořádaný fond).

153 Na tomto místě chci poděkovat kolegům Františku Štverákovi a Romanu Štérovi za pomoc při studiu složení nejvyšších orgánů NF.

154 Krieglův rezignační dopis z 2. září 1968 je přiložen k materiálům zasedání ÚV NF ze dne 6. září 1968 in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 142, kart. 195.

brutalitou vězňů. Odtud vedla cesta k šibenici. Mírnější variantou zmizení byl odchod Oldřicha Johna z funkce generálního tajemníka ÚAV NF. Na schůzi politického sekretariátu ÚV KSČ 29. srpna 1953 bylo rozhodnuto svolat schůzi předsednictva ÚV KSČ, jež mělo připravit zasedání ÚV KSČ, které mělo projednat mimo jiné „rezignaci s. Johna na funkci“. Antonín Novotný byl pověřen, aby o tom jednal s Johnem, který možná o své „rezignaci“ ještě nevěděl.¹⁵⁵ Zasedání pléna ÚV KSČ, konané dne 4. září 1953, vzalo na vědomí Johnovu rezignaci na funkci v ÚV KSČ, předsedy Národního shromáždění a generálního tajemníka ÚAV NF.¹⁵⁶ V zápisech o jednání nejvyšších orgánů NF informace o odchodu Oldřicha Johna z fakticky druhé nevýznamnější funkce v Národní frontě chybí. Neobjeví se dokonce ani v zápisech ze schůzí vedoucích pracovníků generálního sekretariátu,¹⁵⁷ které John před svým zmizením svolával a řídil. Účastnil se ještě porady 28. srpna, na schůzi 4. září se na něho ještě při projednávání jednoho z bodů odvolával Jan Felcman, který zjevně netušil, co se téhož dne odehrává na schůzi pléna ÚV KSČ. Zástupce generálního tajemníka Felcman řídil nadále schůze vedoucích sekretariátu místo zmizelého. Dne 26. října byla ustanovena do funkce tajemnice ÚAV NF Ladislava Kleňhová-Besserová.¹⁵⁸ Poprvé se zúčastnila porady vedoucích sekretariátu 5. listopadu 1953 – ani na této schůzi nikdo necítil potřebu zmínit se o jejím předchůdci.

Nejvýznamnějšími představiteli Národní fronty byli předsedové ústředního výboru. Chod sekretariátu řídil generální tajemník (od roku 1953 byla funkce nazývána tajemník). Za normalizace převzal fakticky roli generálního tajemníka úřadující místopředseda. Na celostátní konferenci NF ČSSR v roce 1971 byl zvolen ústředním tajemníkem ÚV NF ČSSR Miloslav Vacík, ovšem náplň jeho práce nebyla totožná s portofiliem někdejšího generálního tajemníka ÚAV NF.

Předseda Ústředního (akčního) výboru Národní fronty (Národní fronty ČSSR)

1948–1953	Antonín Zápotocký
1953–1959	Viliam Široký
1959–1968	Antonín Novotný
1968	MUDr. František Kriegel
1968–1971	JUDr. Evžen Erban
1971–1988	JUDr. Gustáv Husák, CSc.
1988–1989	RSDr. Miloš Jakeš
1989–1990	Bohuslav Kučera (název funkce: předsedající)

155 NA, Politický sekretariát ÚV KSČ (f. 02/5), sv. 63, arch. j. 172.

156 NA, ÚV KSČ – zasedání pléna ÚV KSČ (f. 01), arch. j. 34, kart. 21.

157 Srv. zápisy ze všech níže uvedených schůzí vedoucích pracovníků generálního sekretariátu in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 181, kart. 220.

158 Zápis ze schůze předsednictva ÚAV NF 26. října 1953 in: NA, ÚV NF 1945–1968, inv. č. 118, kart. 183.

Generální tajemník Ústředního (akčního) výboru Národní fronty

1948–1950	JUDr. Alexej Čepička
1950–1953	JUDr. Oldřich John
1953–1968	Ladislava Kleňhová-Besserová (název funkce: tajemnice)
1968	JUDr. Evžen Erban

Úřadující místopředseda Ústředního výboru Národní fronty ČSSR

1968 – ?	ing. František Dvorský
1971–1988	prof. MUDr. Tomáš Trávníček, CSc.
1988–1989	doc. ing. Rudolf Rohlíček

Předseda Ústředního výboru Národní fronty ČSR

1969–1971	Josef Korčák
1971–1988	prof. ing. Josef Kempný, CSc.
1988–1989	Karel Urbánek

Předseda Ústředního (akčního) výboru Slovenské Národní fronty (Ústředního výboru Národní fronty SSR)

Pro torzovitost a neuspořádanost pramenů, které měl autor studie k dispozici, a mezerovitost informací v odborných příručkách nelze zatím podat přesný přehled nejvyšších funkcionářů Slovenské Národní fronty a Národní fronty SSR. Víme, že prvním předsedou ÚAV SNF se stal v únorových dnech roku 1948 Viliam Široký, jehož v 50. letech nahradil František Kubač. V dalším období snad stáli v čele SNF Rudolf Strefaj a Alexander Dubček. V hektickém období let 1968–1970 se setkáváme se jmény Ondreje Klokoče, Samuela Falšana (1968–1969) a Antona Ťažkého (1969–1970), v čele Národní fronty na Slovensku stál snad po krátkou dobu i Štefan Sádovský. Rekordní počet let prožil ve funkci předsedy ÚV NF SSR Jozef Lenárt (šlo o období 1971–1988), jehož nahradil Ignác Janák. Do čela politopadového Sdružení politických stran a hnutí na Slovensku se postavil Anton Ťažký.

Ve funkci generálních tajemníků ÚAV SNF se v letech 1948–1955 střídali Ladislav Holdoš, Štefan Gažík a František Kubač, jehož v posledně uvedeném roce nahradila Emília Muríňová-Janečková, jež v této funkci (ta se v tu dobu nazývala tajemnice nebo vedoucí tajemnice) působila až do roku 1968. Z tohoto roku máme dochováno jméno Ladislav Košta, který byl vedoucím tajemníkem Národní fronty na Slovensku.

Osudy písemností ústředních orgánů Národní fronty a jejich uložení ve Státním ústředním archivu v Praze¹⁵⁹

Písemností ústředních orgánů Národní fronty jsou v Národním archivu rozděleny do tří archivních souborů:

- Národní fronta – ústřední výbor 1945–1968, fyzický rozsah 117,74 bm, celkem 35 registraturních pomůcek, 923 kartonů a 3 fotoalba.
- Národní fronta ČSSR – ústřední výbor 1969–1989 (1990), fyzický rozsah 126,80 bm, celkem 1 úřední kniha, 946 kartonů a 150 balíků.
- Národní fronta ČSR – ústřední výbor 1969–1989 (1990), fyzický rozsah 169 bm, celkem 34 úředních knih, 1261 kartonů a 116 balíků.

O ukládání a třídění písemností v registratuře Ústředního výboru Národní fronty po roce 1948 nemáme mnoho informací. Písemnosti byly pravděpodobně uloženy podle organizační struktury původce ve dvou základních skupinách (písemnosti volených orgánů – zápisy a podklady a administrativní písemnosti jednotlivých komisí a oddělení Ú(A)V NF). Do Státního ústředního archivu v Praze (dnes Národní archiv) začaly být přejímány v roce 1960. Již v roce 1962 byl vyhotoven inventář k převzaté části fondu, označené nepřesně jako Ústřední akční výbor Národní fronty, podchycující předané archiválie z let 1948–1955.¹⁶⁰ V inventáři byly uvedeny veškeré v té době převzaté písemnosti, zpracovatelka respektovala původní uspořádání písemností dle organizační struktury původce a dále dle věcného hlediska. Písemnosti z uvedeného období však byly převzaty pouze částečně, a to prakticky jen písemnosti Komise pro koordinaci oslav a akcí, Oddělení organizačně-instruktážního a Oddělení masových organizací. Větší část písemností (např. veškeré zápisy volených orgánů, korespondence sekretariátu, písemnosti osobního oddělení, sociálně-politické komise, tiskové komise, ekonomického oddělení a komise pro očistu veřejného života) byly ponechány ve spisovně Ú(A)V NF. Výsledný inventář přesto podchytil množství důležitých a zajímavých pramenů, které se dodnes těší velkému zájmu badatelů.

Struktura inventáře

- Komise pro koordinaci oslav: oslavy organizované NF (výročí Února 1948, májové oslavy, Den československé armády, Den znárodnění, výročí VŘSR, narozeniny J. V. Stalina a K. Gottwalda, Den československo-sovětského přátelství, Mezinárodní den žen, Mezinárodní den dětí), kart. 1–31.

159 Podrobněji viz Kahuda, Jan – Křesťan, Jiří: Vývoj ústředních orgánů Národní fronty a problematika jejich zpracování v Národním archivu. In: Zpravodaj grantového projektu Komunistická strana Československa a bolševismus 1, 2008, s. 27–39.

160 Helešicová, Věra: Ústřední akční výbor Národní fronty 1948–1955, inventář SÚA. Praha 1962.

- Církevní komise, Katolická akce, kart. 32–39.
- Zemědělská komise: budování JZD, rolnický delegát, adaptace kravinů, sběr surovin, kart. 40–43.
- Komise pro národní výbory: reorganizace NV, průzkumy lidové správy, soutěže NV, kart. 44–50.
- Oddělení akcí: sbírka na pomoc korejskému lidu, spartakiáda, budovatelské akce, rezoluce, kart. 51–67.
- Oddělení masových organizací: Rada žen, Výbor československých žen, Svaz československo-sovětského přátelství, Československý svaz mládeže, Ústřední rada odborů, Revoluční odborové hnutí, Svaz protifašistických bojovníků, Jednotný svaz českých zemědělců, Ústřední rada družstev, Československý svaz požární ochrany, Československý červený kříž, kart. 68–75.
- Sokolská komise, kart. 76–80.
- Vznik akčních výborů NF, kart. 81–92.
- Organizační záležitosti Ústředního akčního výboru NF a jednotlivých oddělení, sbor instruktorů, kart. 92–115.
- Ústřední škola ÚAV NF, kart. 115–118.
- Návrhy Ústavy, kart. 119–123.
- Agitace, kart. 124–125.
- Zprávy krajských akčních výborů NF (Praha, České Budějovice, Plzeň, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové, Pardubice, Jihlava, Brno, Olomouc, Gottwaldov, Ostrava), kart. 126–175.

V 70. a začátkem 80. let byly předávány do Státního ústředního archivu další písemnosti Ústředního (akčního) výboru Národní fronty z let 1948–1968, opět řazené dle jeho organizační struktury a dále dle věcných hledisek.

V roce 1982 bylo na půdě SÚA přistoupeno ke kompletaci a konečnému zpracování písemností Ústředního (akčního) výboru Národní fronty z let 1948–1968. Zpracovatelka fondu Alena Nosková postupně vytvořila inventář ve formě kartotéky, který však z časových a dalších důvodů nebyl doveden do stadia definitivní archivní pomůcky. Po roce 1989 byly navíc (byť v omezeném rozsahu) převzaty další písemnosti z období před rokem 1968. Zpracované písemnosti byly využity v 80. letech 20. století pro některé faksimilové edice Státního ústředního archivu.¹⁶¹

V roce 2007 bylo v Národním archivu zahájeno definitivní zpracování písemností ústředních orgánů Národní fronty z období (1945) 1948–1968. Úsilím zpracovatelů bylo alespoň částečně zpřístupnit fondy společenských organizací po roce 1945, o které jeví badatelská veřejnost značný zájem. V současné době probíhá kompletní revize tohoto archivního souboru, dále jsou vytvářeny rejstříky a pro-

161 Viz zejména Hlušičková, R. – Nosková, A. – Žabka, J. (edd.): *Obrozená Národní fronta*.

bíhají práce na úvodu k inventáři. Při zpracování fondu je počítáno se zachováním původní struktury. Fond bude mít následující strukturu:

A. Registraturní pomůcky

- Podací protokoly sekretariátu ÚV NF
- Podací protokoly politického oddělení
- Podací protokoly organizačního oddělení
- Podací protokoly instruktážního oddělení
- Podací protokoly kulturně-propagačního oddělení
- Podací protokoly oddělení masových organizací
- Podací protokoly ekonomického oddělení

B. Spisy

- Ustavení ÚAV NF 1948
- Zápisy ze schůzí předsednictva 1948–1968
- Zápisy ze schůzí rozšířeného předsednictva 1950–1958
- Zápisy z plenárních zasedání 1949–1968
- Konference NF
- Předsednictvo ÚV NF
 - Korespondence s orgány KSČ
 - Organizačně-politické záležitosti
- Sekretariát ÚV NF
 - Porady sekretariátu
 - Oběžníky
 - Korespondence s ústředními úřady
 - Legislativní návrhy
 - Vyznamenání a čestná uznání
 - Informace o činnosti ÚV SNF
- Kádrové a osobní oddělení
- Kulturní (církevní) oddělení
- Sociálně-politická komise
- Tisková komise
- Komise pro očistu veřejného života
 - Subkomise pro očistu mezi lékaři
 - Subkomise pro očistu mezi advokáty a notáři
 - Subkomise pro očistu mezi zemědělci
 - Subkomise pro očistu mezi živnostníky a národními správci
 - Subkomise pro očistu mezi soukromými zemědělci
 - Subkomise pro očistu mezi veřejnými zaměstnanci
- Oddělení organizačně-instruktážní
- Oddělení akcí

- Komise pro koordinaci oslav a akcí
- Akce (jednotlivě)
- Delegace
- Volby
- Oddělení masových organizací
 - Společenské organizace (jednotlivě)
 - Politické strany (ČSL, ČSS)
- Oddělení ekonomické
- ZO ROH ÚV NF

Jednotlivá oddělení ÚV NF jsou řazena podle doby svého vzniku, resp. podle dochovaných písemností. Dokončením zpracování této dílčí části bude zároveň celkově zpracován archivní soubor Národní fronta – ústřední výbor 1945–1968. U zápisů ze schůzí volených orgánů budou rozepsány jednotlivé body jednání, aby byla vytvořena kvalitnější informační báze pro uživatele.

Od poloviny 80. let dochází rovněž pravidelně k předávání písemností Ústředního výboru NF ČSR i nově vzniklého federálního Ústředního výboru NF ČSSR. V případě ÚV NF ČSR věnoval původce svým písemnostem relativně důkladnou péči. Dne 14. dubna 1986 byl na schůzi sekretariátu ÚV NF ČSR projednán materiál Informace o stavu archivování písemností ÚV NF ČSR k 30. 3. 1986. Jednotlivým vedoucím bylo uloženo „zabezpečit předání písemností z roku 1985 a předchozích let do archivu ÚV NF ČSR do 30. 10. 1986“. Zároveň je upřesněno, že do spisovny byly ukládány písemnosti z kanceláře místopředsedy, odboru kádrové a personální práce, kontrolního odboru, politicko-organizačního oddělení, zprávy KV NF a MěV NF a zprávy členských organizací (Český svaz žen, Český ústřední výbor Socialistického svazu mládeže, Český ústřední výbor Svazu československo-sovětského přátelství, Český ústřední výbor Československého červeného kříže, Český ústřední výbor Svazu protifašistických bojovníků, Svaz požární ochrany ČSR, Český svaz výrobních družstev, Český svaz bytových družstev, Svaz invalidů ČSR, Svaz českých filatelistů, Kulturní sdružení občanů německé národnosti, Polský svaz kulturně osvětový, Česká rada vědecko-technické společnosti, Socialistická akademie ČSR, Český svaz novinářů, Český svaz chovatelů, Český myslivecký svaz, Český zahrádkářský svaz, Český rybářský svaz, Český svaz včelařů). Předávání písemností do spisovny bylo pravidelně kontrolováno a zároveň byly tyto písemnosti v pravidelných intervalech předávány do Státního ústředního archivu. Tak v roce 1984 převzal SÚA zprávy členských organizací NF z let 1968–1974 včetně těch, které zanikly nebo nebyly do Národní fronty přijaty (Vesnička SOS, Komise pro občanská a lidská práva, Český filumenistický svaz, Sdružení inženýrů ekonomů, Automotoklub, Český komitét pro vědecké řízení), v roce 1988 byly převzaty písemnosti ÚV NF z let 1969–1978. Další prohlídka spisovny ÚV NF byla učiněna 18. 12. 1989, kdy bylo konstatováno úplné dochování

písemností ÚV NF, které byly poté Státnímu ústřednímu archivu předány v roce 1990 v souvislosti s likvidací ÚV NF.¹⁶²

Komplikovanější byl osud písemností Ústředního výboru Národní fronty ČSSR. I zde vykonával Státní ústřední archiv v Praze předarchivní péči, od roku 1983 bylo zahájeno rovněž přejímání jeho písemností (v roce 1988 byly přežaty písemnosti do roku 1977).¹⁶³ Po roce 1989 však došlo k několikerému stěhování spisovny ÚV NF ČSSR, v roce 1990 se podařilo dosáhnout jejího předání do SÚA v rozsahu 379 kartonů z let 1978–1989.¹⁶⁴

Zpracování písemností ÚV NF ČSR a ÚV NF ČSSR je úkolem Národního archivu pro příští léta. Jedná se o jeho kmenové fondy, které se jistě budou těšit značnému badatelskému zájmu.

162 Záznamy o pravidelných skartacích v registratuře ÚV NF ČSR a protokoly o jednotlivých přejímáních viz NA, fond Státní ústřední archiv v Praze – Archivní registratura 1968–1975, sign. 352, kart. 78; 1976–1980, sign. 352, kart. 87; sign. V/23, kart. 93; 1981–1985, sign. 352, kart. 138; sign. 361, kart. 148; sign. 1986–1990, sign. 352, kart. 126; sign. 361, kart. 134.

163 K tomu srv. děkovný dopis SÚA vedoucím politicko-organizačního oddělení ÚV NF ČSSR Vladimíru Šulcovi za dlouholetou příkladnou spolupráci v oblasti spisové služby ze dne 22. 5. 1981; NA, SÚA – AR 1981–1985, sign. 352/1, kart. 142, čj. SÚA 1534/50-81.

164 Viz spis o fondu Ústřední výbor NF ČSSR.

Nationalfront 1945–1990

Vorliegende Studie orientiert sich vor allem an Organisation, Programm- und legislative Entwicklung der Nationalfront in den Jahren 1948–1990. In Einleitung wurde allerdings erforderlich, über die Bildung der Idee der Nationalfront selbst zur Zeit des II. Weltkrieges und über die Lage der Nationalfront in den Jahren 1945–1948 zu behandeln, und auch einige Fakten über die Entstehung des Zentral-Aktionskomitees der Nationalfront (Ústřední akční výbor Národní fronty) im Februar 1948 zu erwähnen.

Studie beschäftigt sich weiter mit Personalzusammensetzung der Spitzenorgane der Nationalfront und analysiert Prozess der Kaderpolitik der Kommunistischen Partei, die gegen Nationalfront angewendet wurde.

Zum Schluss findet der Leser Informationen über die Bestände der Zentralorgane der Nationalfront in Verwaltung des Nationalarchivs.

The National Front 1945–1990

The paper focuses mostly on the organisational, programmatic and legislative development of the National Front in the years 1948–1990. In the introduction, it was, however, necessary to deal with the very formation of the idea of the National Front during the WWII, with the form of the National Front in 1945–1948, and, also, to remind some facts about the constitution of the Central Action Committee of the National Front in February 1948. The paper further follows the personnel on the top organisational level of the National Front and it analyses the personnel policy mechanism of the Communist Party as it was applied towards the National Front. In the conclusion, information is provided about archives of the National Front central organs housed at the National Archives.